נושאים באגרות הראי"ה

צמחונות ובעלי חיים

13 אגרות · כרכים א', ג'

הנושא בקצרה, הנושאים המרכזיים שבו ומה מלמדות האגרות,

ונוסח כל האגרות שבנושא, כל אחת עם התמצית שלה

igrot.shlomo-aviner.net

הנושא בקצרה

באגרות אין דיון שיטתי בצמחונות. הרב קוק כתב את משנתו בעניין במקום אחר, במאמרים שנקבצו בקונטרס 'חזון הצמחונות והשלום'. אבל באגרות, ובמיוחד באגרותיו לבנו, הרצי"ה, בשנים תרע"ו-תרע"ח (1916-1918), כשהאב בלונדון והרצי"ה בשווייץ, מתגלה איך הדברים נראים למעשה: מה היחס לבעלי החיים, האם להימנע מאכילת בשר, ומדוע תלמיד חכם צריך ללמוד לשחוט.

שלושה קווים חוזרים באגרות. הראשון: לבעלי החיים יש ערך משלהם, ולעתיד הם עתידים להשתלם, עד אשר "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי" (כרך א', אגרת צ). השני: אכילת בשר "מוכרחת עדיין להיות נוהגת בעולם" (כרך א', אגרת קעח), כי האנושות אינה "מוכשרה עדיין לנזירות מבשר" (כרך ג', אגרת תתסח). והשלישי: אין להימשך אחרי תנועת צער בעלי חיים של זמנו, שברובה יש לדעתו "טינא גנוזה של שנאת הבריות" (כרך ג', אגרת תתב).

לבעלי החיים יש חלק ועתיד

גם בעלי החיים אינם רק כלי בידי האדם. יש להם, לפי מדרגתם, חלק בבחירה, וזה יסוד השתלמותם בעתיד. ואת השחיטה רואה הרב קוק כחלק מתהליך שמרומם "את האדם ואת החיים יחד".

כרך א', אגרת צ: לר' בנימין מנשה לוין ולר' משה זיידל, תלמידיו: אין יסוד לשלילת הבחירה מבעלי החיים לגמרי. הם אינם רחבים בבחירה כאדם, אבל לכל חי יש חלק בבחירה לפי כשרונו, וזה יסוד השתלמותו בעתיד, כשיתקיים "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי".

"אבל יש לכל חי לפי מדת כשרונו ג"כ חלק בבחירה"

כרך ג', אגרת תתלט: לבנו הרצי"ה, אחרי שסיים ללמוד שחיטה: הרב קוק מסביר את סדר הדורות. אחרי שהאדם ירד ממדרגתו, התורה רוממה אותו מבין החיים - ואחר כך, דרך קדושת המינים הכשרים, גם השחיטה נעשית דרך שמרוממת את הכול.

"שדוקא שבילים הללו הם הם המרוממים את הכל, את האדם ואת החיים יחד"

אכילת בשר בזמן הזה

הרב קוק אינו רואה בהימנעות מבשר מדרגה ראויה לזמן הזה. כשהרצי"ה צמצם את אכילתו, הרב קוק שאל אותו שוב ושוב על כך, וביקש שיקפיד על בריאותו.

כרך א', אגרת קעח: לר' בנימין מנשה לוין: השחיטה ואכילת בעלי חיים עדיין נחוצות בעולם, אבל ראוי שבהלכות שחיטה וטריפות ייכנס בה "אור אצילי".

"אע"פ שהשחיטה, ובכלל אכילת בע"ח, היא מוכרחת עדיין להיות נוהגת בעולם"

כרך ג', אגרת תשצד: לבנו הרצי"ה: הרב קוק מבקש לדעת בפרטות איך הרצי"ה אוכל, אם הרצי"ה אוכל בשר, ואיך הדבר משפיע על בריאותו.

"ההנך אוכל בשר, בכלל, או דוקא עוף, בשבת, ואולי גם בחול"

כרך ג', אגרת תתב: לבנו הרצי"ה: עיקר כוונתו שהרצי"ה יבדוק שההימנעות מבשר לא תגרום לשום חולשה בגוף ובנפש.

"אם לא תגרום מניעת אכילת בשר חלילה שום רפיון כל דהו בהתפתחות האומץ הגופני והנפשי"

כרך ג', אגרת תתס: לבנו הרצי"ה: בין שאר השאלות, הרב קוק שואל אם הרצי"ה כבר שוחט בפועל, ומה סדר אכילתו.

"ואיך הוא סדר אכילתך"

כרך ג', אגרת תתסח: לבנו הרצי"ה: ר' אברהם קמחי התאונן שהרצי"ה ממעט לאכול. הרב קוק מבקש שישמור על בריאותו, ובפרט שיאכל בשר, לפחות מרק בכל יום.

"כי לפי דעתי איננו, ולא האנושיות בכללה מוכשרה עדיין לנזירות מבשר"

תלמיד חכם והשחיטה

באגרת משנת תרס"ט כותב הרב קוק שאין זה ראוי שתלמיד חכם יעסוק דרך קבע בשחיטה (כרך א', אגרת קעח). אבל ללמוד את השחיטה, ואף לשחוט בפועל, הרב קוק מעודד את בנו שוב ושוב, משום שחז"ל מנו אותה "בין שלשת הדברים שת"ח צריך שילמדם" (כרך ג', אגרת תתלט).

כרך א', אגרת קעח: השחיטה ראויה "להעשות ע"י אנשים שלא הגיעו עדיין להמדה של התעדנות ההרגשה", ובעלי המוסר והדעה יפקחו שלא תהיה ההמתה ברברית. הרב קוק משבח את מנהג יוצאי מרוקו, שבו החכם בודק את הסכין והטבח שוחט.

"אין זה מסכים עם רגשי הלב הצלולים"

כרך ג', אגרת תשפא: לבנו הרצי"ה: האם התחיל ללמוד שחיטה, ואולי כבר שחט עוף? הרב קוק רוצה שירכוש את המלאכה כאחת משלושה דברים שתלמיד חכם צריך ללמוד.

"יהי' לי לרצון כי תרכש לך עוד חד מהני תלת שת"ח צריך שילמד אותם"

כרך ג', אגרת תשפד: לבנו הרצי"ה: הרב קוק מסכים לדחות את תחילת הלימוד עד אחרי החגים, כי מי שמתחיל במלאכה כזו, ובפרט בעל רגש, צריך מנוחת רוח.

"בפרט לבעל רגש ופיוטיות, צריך לה"

כרך ג', אגרת תשצט: לבנו הרצי"ה: הרב קוק שואל איך הרצי"ה מרגיש בין נפשו לבין מלאכת השחיטה, שאצל אנשי מחשבה עדיני רגש היא דורשת גבורת נפש.

"צריכה היא רצון אמיץ, וגבורת נפש נלבבה ברוכה בעוז ומתינות תכונית"

כרך ג', אגרת תתלד: לבנו הרצי"ה: הרב קוק מבקש לדעת על לימודיו, וגם על השחיטה, שהרצי"ה חשב לעסוק בה.

"וענין השחיטה אשר חשבת אם עסקת בה"

כרך ג', אגרת תתלט: לבנו הרצי"ה: שמחה גדולה על שסיים את לימוד השחיטה למעשה, ותודה לרב ד"ר אשר, שהדריך אותו.

"שזכית לגמור את למוד השחיטה למעשה ולקיימה בפועל"

כרך ג', אגרת תתנב: לבנו הרצי"ה: הרב קוק מזרז אותו לא לעזוב את השחיטה, אחרי שכבר רכש את צדה המעשי.

"הנני מוצא לנכון לזרזך שלא תעזבנה"

כרך ג', אגרת תתנג: לבנו הרצי"ה: שוב, שלא יעזוב את המלאכה וישתמש בה כראוי.

"אקוה שלא תעזוב את התלמדותך בהשחיטה"

זהירות מתנועת צער בעלי חיים

כרך ג', אגרת תתב: לבנו הרצי"ה: אין ללכת שבוי אחרי תנועת צער בעלי חיים, שמקומה "במחנה האפל של שונאי ישראל" מוכיח את טיבה. עם זאת, ניצוץ אורה זה חודר לפעמים אצל "גדולי קדושי רוח". ורעיון "העלאת נפש הבהמית" שבסוד התורה נותן לכל חי יותר "מכל מה שתוכל כל חמלה חנוקת רוח לתן".

"שרובם כמדומה יש במעמקי רוחם טינא גנוזה של שנאת הבריות"

מה מלמדות האגרות

לא לדלג מדרגות. אכילת בשר "מוכרחת עדיין להיות נוהגת בעולם" (כרך א', אגרת קעח), והאנושות אינה "מוכשרה עדיין לנזירות מבשר" (כרך ג', אגרת תתסח).

רגישות בלי חולשה. הרב קוק מכיר בכך שהשחיטה קשה לבעל רגש, ודורשת "רצון אמיץ, וגבורת נפש" (כרך ג', אגרת תשצט), אבל אינו רוצה שההימנעות מבשר תגרום "שום רפיון" (כרך ג', אגרת תתב).

חמלה אמיתית. לא כל חמלה על בעלי חיים היא טהורה: יש בה לפעמים "טינא גנוזה של שנאת הבריות". הרעיון של העלאת הנפש הבהמית נותן לאושר כל חי יותר מכל "חמלה חנוקת רוח" (כרך ג', אגרת תתב).

חזון לעתיד. לבעלי החיים חלק בבחירה, וזה "יסוד השתלמותו בעתיד" (כרך א', אגרת צ).

הרב שלמה אבינר על הנושא

במאמרו על צער בעלי חיים ומזון מן החי מונה הרב אבינר את הקשיים שבגידול התעשייתי של בעלי חיים, ומבהיר שאכילת בשר מותרת, אף שלפי הרב קוק לעתיד לבוא ישוב האיסור שהיה לאדם הראשון. לפי הרמ"א מותר לצער בעלי חיים לצורך אמיתי של האדם, אך מכמה פוסקים עולה שיש כאן מידת חסידות, ולכן המצב הנוכחי צריך תיקון. (מקור: צער בעלי חיים ומזון מן החי (אבינרפדיה))

"האם לשיטת הרב קוק יש להיות צמחוני?" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: האם לשיטת הרב קוק יש להיות צמחוני? הצמחונות כחזון עתידי, ומדוע אי אפשר לדלג מדרגות. (מקור: מתוך ספרי הרב)

נוסח האגרות – עם ביאור

13 האגרות שבנושא, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת צ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז שבט תרס"ה - יפו **נמען:** ר' בנימין מנשה לוין ור' משה זיידל

הרב קוק משיב על שאלות במחשבה. הרב קוק מסביר שדרישת הלכות דעות אינה פלפול של קושיה ותירוץ, אלא הרחבת השקפות כלליות, ושאת הפרטים המעשיים בדיני נפשות היו מכריעים בתי הדין בשעתם. הרב קוק דן בעבדות ככורח טבעי שהולך ופוחת עם התפתחות התעשייה, בייחודו של כנען, בדאגה לרווחניות העבד, בטעם איסור שעטנז דווקא בצמר ופשתן, ובבחירה אצל בעלי חיים.

עיקרי הדברים

- דרך העיון בטעמי תורה.
- עבדות, כנען ושעטנז.
- בחירה חופשית אצל בעלי חיים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3] י"ז שבט תרס"ה[4]. [י"ז בשבט תרס"ה (1905)]

שלו'[5] וברכה לכ'[6] אהובי נפשי ויקירי החתנים המפוארים, בתורה וחכמת לב, ויראת ד' אוצרם, מר בנימין מנשה לעווין ומר משה זיידל [שני צעירים ממקורביו של הרב קוק: בנימין מנשה לוין, לימים חוקר תקופת הגאונים, ומשה זיידל, לימים חוקר מקרא] נ"י[7], ירוממו אף ינשאו לשם לתהילה ולתפארת.

אחדשה"ט[8] באה"ר[9].

מרב עמל ועבודה, ומרב דאבון נפש על מצב אחינו שבגולה, [ככל הנראה על הפוגרומים ברוסיה בשנים תרס"ג-תרס"ה] ירחם צור ישראל חלק יעקב ומושיעו בעת צרה, ויוציאם מהרה מאפילה לאור גדול, לא הי'[10] לי שעת הכושר להשיבם על מכתביהם היקרים. וגם עכשיו, שלקחתי לי זמן קצר לזה בחזקת היד, הנני מוכרח לקצר כפי האפשרי. והנה מכתבו של בנימין שי'[11] נאבד כעת מידי, ומונח לפני רק מכתבו של משה שי', ועליו יסובו דברי המעטים כעת.

העירות יפה, אם חלק ההגנה של שמירת הרכוש שבטבע ימעט כח העונש לכדי יום או יומים, אם כן באב שהרג את בנו הי' ג"כ[12] ראוי להיות העונש ממועט באיזה מדה. והנה אני צריך לחזור עוד הפעם, מה שכבר העירותיך במכתב העבר, שאין כונתי להעמיד את דרך הדרישה בהלכות דעות באופן הדומה לפלפול פרטי, שאנו מציבים קושיא ואחריה תירוץ, כי"א[13] לרומם את המחשבה להשקפות כלליות בעומקה של תורה, שכל מה שנשכיל יותר לרומם ולהרחיב את השקפותינו נהיה יותר קרובים לאור האמת, ומוארים יותר מזיו החיים של תורת אלקים חיים ב"ה. ע"כ[14] כשנפגש בדרכנו איזה קושיא, אל יפול לבבנו לפנות מדרך הכללית המאירה, כי"א ננסה חילנו לגלול על ידה אור חדש. וממוצא דבר תבינו ידידי נפשי, שכאשר אנחנו באים לדבר על דבר כללי תורה, אם יסתעפו לנו על פיהם פרטים מעשיים, אנחנו צריכים לחלק את הנידונים, אם יהיו מעשים השייכים לנו בגבול ההוראה המעשית אנו דנים ע"פ[15] דברי חז"ל[16] המפורשים אצלינו, וע"פ[17] תולדות המסתעפות מדבריהם, אבל כשאנו

באים לצייר איך נידון בענין שאינו נוגע אצלנו למעשה, אין אנו יכולים לדון איך היה דרך ההוראה המעשית מסתימתם של דברי חז"ל. שהרי זה הדרך עצמו של ההבנה בכללי תורה, כזה וכיוצא בו ויותר הרבה רחב ממנו, הי' דרך הפלפול אצל שופטי ישראל, הנביאים והגבורים, הסנהדראות והנשיאים, בשבתנו על אדמת קודש ורוח ד' עמנו, וכל ב"ד[18] ידע לכלכל דבר במשפט, לדעת מה יעשה ישראל, ע"פ עומק אמתתה של תורה, קודם שנגזרה הגזירה, מפני ירידת הדורות ופיזורם של ישראל, "לצור תעודה ולחתום תורה בלימודי". [על פי ישעיהו ח, טז] ע"כ אין אנו יודעים כלל אותם דרכי הפלפול, שהיו הסנהדרין, למשל, דנים אם הי' בא משפט בדי"נ[19] [בדיני נפשות] במאורע של אב שהרג את בנו, שע"כ[20] אין אנו יכולים לעמוד על הפרטים, איזה אופנים של קולא, שהיו המזכים דנים בזה, ע"פ יסוד אותו הפלפול העקרי הנובע מכללות יסודה של תורה, איך להגביל ולמעט כח העונש מפני כח ההגנה של רחמי האב, שאנו למדים יפה את המדה מדין "יום או יומים" של עבד, [שמות כא, כא: אדון שהכה את עבדו ומת אחרי יום או יומיים פטור, כי הכאתו היתה לשם חינוך ולא להרוג] אבל להגבילה בדיוק יחסר לנו אותו כח השופט, שצריך עמו דוקא כח החיים השלם של האומה במקום אשר בחר ד'. לבד מה שגם משפט הפשוט הוא ג"כ אמת, שהתורה דברה תמיד על צד הרוב, ולא על העניינים הזרים שחוץ לטבע המציאות, וזה השריש הרמב"ם[21] בכמה מקומות במו"נ[22], [מורה נבוכים; ראו למשל חלק ג, פרק לד: התורה ניתנה על פי הרוב, ולא על פי המקרים הנדירים] ע"כ אין צורך להתעסק ביחוד באותו מאורע של אב שהרג את בנו, והדבר מסור לבינת-לב של דרישת הבי"ד[23] בשעתו.

ב(. ועל דבר העבדים, שהעירות למה יהיו חלים משפטי העבדים גם על ב"נ[24] שאינם מבני כנען, לא דייקת יפה בדברי. אנכי אמרתי, שיש הכרח טבעי במצב האנושי שיהיו מקצתם עבדים, והחק הטבעי יעשה את שלו, המלאכות הכבדות והבזויות נעשות ע"י[25] עבדים, ואם לא יהיו עבדים ע"י החק יהיו עבדים ע"י מכריח עצמי מדאגת קיומם, א"כ[26] לא הרויח השחרור מאומה בכלל המין האנושי, זולת לפי אותו הערך של התמעטות הצורך למלאכת עבדים בכלל, שזה הולך ומתקדם ע"י ההתפתחות של חרושת המעשה, שהאדם רודה על ידה ביותר בכחות-הטבע, והדברים הולכים בהדרגה לפי ההתאמה של חקי המוסר, ע"י השגחה נפלאה של אדון כל המעשים ב"ה. א"כ העבדות של כנען היינו שבגזעו תתגבר אותה השפלות ודלדול הכחות הרוחניים המביאים לידי עבדות, וכן היה באמת שמרבית העבדים היו תמיד מבני חם, אבל כל מי שנעשה עבד ע"פ הכרח מצבו לעולם יהיה עבד גם אם לא יהיה לו קונה, כי "אכף עליו פיהו", [משלי טז, כו] ובתיקון דרכי המוסר הטוב היותר נאות לירודים שבבני אדם, הוא להיות עבדים לאנשי-מעלה. ויפה התפאר אליעזר "עבד אברהם אנכי". [בראשית כד, לד] ג) ומה שכתבת במה התיחד כנען מיתר בני חם, ההכשר לעבדות הוא ההכנה למדות שפלות ותאות גסות, שאינן מתעדנות אפילו ע"י ההרגש של כבוד המדומה, וניכר כח זה בכנען, כמו שהעידה תורה "כמעשה ארץ כנען לא תעשו", [ויקרא יח, ג] ואמרו בספרא [ספרא, אחרי מות] שהיו מקולקלים בתועבות מכל האומות, א"כ הובלטה עבדותו של חם בכנען ביחוד. ד.(ואשר חשבת שבהיות האדון צדיק ובעל-מוסר לא ידאג רק לחומריותו של העבד ולא לרוחניותו, לא כן הדבר. אותה המדה של הרמה רוחנית, שבעל נפש הראויה לעבדות צריך לה, כבר מוכן הוא כל איש תמים בדרכיו לדאוג בעבור עבדו. וכשיהיה העבד

יותר שלם במדותיו ושכלו יביא לבעליו ריוח יותר. אבל לדאוג יותר מדאי בעד הרוחניות, כבר ביארתי שההלעטה יותר ממדה הראויה לפי מצב הנפש, אע"פ[27] שתחכים את האדם, אבל לא תהפך את יסוד תכונתו, ואז ישמש גם כח החכמה לתכונה של העבדות, ויהיו "עבדים רוכבים על סוסים ושרים הולכים כעבדים על הארץ", [קהלת י, ז] שהוא ענין רע.

ה(. ומה שהעירות מענין איסור לימוד תורה לנכרי, [על פי סנהדרין נט] ממה שאמרה תורה לכתוב על האבנים את דברי התורה, [דברים כז, ח: "באר היטב" – ודרשו (סוטה לה) שכתבו אותה בשבעים לשון] כדי שילמדו או"ה[28], אין למדין דורות משעה. אותו ההכשר, שהוכשר העולם בעת יציאת מצרים ומ"ת[29], מהתסיסה הגדולה שנעשתה ע"י גילוי שכינה, שאח"כ[30] נתגלתה לאטה בין או"ה, ויצאה אל הפועל שיהיה חלק גדול כ"כ[31] מהמין האנושי עוזב מה שהורישוהו אבותיו, ושב להכיר את שם ד' אלקי ישראל ב"ה, זה היה מאורע שאינו נמשך. אבל ההדרכה הקבועה היא, שיחדור האור בעולם דוקא ע"י אורם של ישראל, אז יהי'[32] מובן דעת ד' ועזוז עם כל סדרי החיים, המתיחסים לאותה האמת הגדולה, בין ביחיד בין בציבור. אבל אותה המחשבה, שחשב מי שיצא ללמד משפטים בלא-עת לאותם שנאמר עליהם "ומשפטים בל ידעום", [תהלים קמז, כ] גרמה שרק המשפטים האמוניים נשאו על דגלם בלא יחש לכלל סדרי החיים, ביחוד הציבורי, ואז המה מוכרחים להשתבש, ע"כ נשתבשו בין בדעה, שנעשו קרובים לע"ז, בין במעשה, שלא נזדככו כלל במדותיהם, כראוי למי שנושאים דגל של אהבה וחסד בידם לפי טענותיהם.

ו(. אמרת שלפי דברי התורה הולכת ומתפתחת, וח"ו[33] לא אמרתי מעולם דבר זר כזה. מושג ההתפתחות, שרגיל העם ליחש, הוא מאורע של פנים חדשות, המביא קלות ראש. ומה שאנכי אומר, שהידיעה העליונה, הסוקרת כל המעשים מראש ועד סוף, היא סובבת את כל התו"כ[34], היא אמתת קבלת עול מ"ש[35], [מלכות שמים] שהוכנו מראש כל הסיבות שיסבבו ההבנות וההרגשות לבא לידי החלטות בכל דור ודור כראוי וכנכון. ע"כ אי-אפשר לאמתתה של תורה להתגלות כ"א בהיות עם ד' כולו בארצו, מבונה בכל תיקוניו הרוחניים והחומריים גם יחד, שאז תשוב תורה שבע"פ[36] לאיתנה, לפי הכרת ב"ד הגדול, היושב במקום אשר יבחר ד', על כל דבר אשר יפלא למשפט, ואז אנו בטוחים שכל תולדה חדשה תהיה מוכתרת בכל עז ובכל קודש, כי קודש ישראל לד'. ואם תפול שאלה על איזה משפט שבתורה, שלפי מושגי המוסר יהיה נראה שצריך להיות מובן באופן אחר, אז אם באמת ע"פ ב"ד הגדול יוחלט שזה המשפט לא נאמר כ"א באותם התנאים שכבר אינם, ודאי ימצא ע"ז[37] מקור בתורה, והסכמת המאורעות עם כח ב"ד ודרישת המקרא יחד אינם דברים שמזדמנים במקרה, כ"א הם אותיות מחכימות מאורה של תורה ואמתת תורה שבע"פ, שאנו חייבים לשמע לשופט אשר יהיה בימים ההם, ואין כאן "התפתחות" של גריעותא. אבל מי שבא לדון בזמן הזה, שאנחנו מדולדלים וחיינו הכלכליים אינם נערכים לשם חיים לגבי מצב האומה בצביונה הראוי, ע"פ אותן הדרישות הרוממות, הוא נכון למועדי רגל, ורחמנא ליצלן מהאי דעתא. וכל ענין הוה ועבר וכיו"ב[38], שהנני מזכיר תמיד ביחש המעשה לכללי התורה, הכל נמשך ע"פ הציור של חיי עמנו וארץ חמדתנו בתכלית השלמות, בהיות אדירנו ממנו ומושלנו מקרבנו, ארמון על משפטו ושופטנו ויועצנו כבתחילה, וארץ

צבי שתולה בנוה בקיבוץ כל בניה בתוכה וכל יושביה עליה, אז כל היוצא ממעין בית ד' יהיה קודש לד'. אבל בזמן החשך והדלדול אמנם אין מעצור לאדם להתנהג ע"פ הרגשותיו היותר עדינות, כשהוא מכוין בהן לרומם נפשו, ולקרבה אל אור האמת והצדק, שהוא אור השי"ת[39] וחסדו, אבל אין זאת הדרכה של תורה כי"א מדה מוסרית פרטית, ע"כ אם בהיותה מתרחבת תביא איזה דברים של הפסד באוצר הכלל, ע"י אותו הדרך שנטיות הקדומות בזמן מביאות, יהפכו מנטיות מוסריות לדברים שיש בהם נזק לרבים, שכל חכם-לב ואיש-חסד יבין, שהחוב היותר קדוש ונשגב הוא לקמץ גם הוד מוסר נפשו לפי ערכו הפרטי, כדי להעמיד טובה למוסר הכללי, שהוא יסוד הצדק העומד לעד. וע"ז[40] נאמר "העם ההולכים בחושך ראו אור גדול, יושבי בארץ צלמות אור נגה עליהם".

ז). ומה שנשאלת לפי דברי בענין צמר ופשתן, מה נשתנה פשתן מצמר-גפן הנני צריך להעירך עוד על כללות דרך הדרישה של טעמי תורה, שהמצות הן כדמות האותיות והתיבות שעל ידן אנחנו מבינים את המושגים, ואם תיבה אחת תספיק היתכן לשאול מפני מה לא נוספה עוד תיבה להאמר, המורה על אותו ענין בעצמו. אמנם ודאי התיבה החקוקה באורה של עולם היא צריכה להיות מובלטת בתכלית הבהירות, וזה אנחנו צריכים לרדוף לדעת את ד', ובודאי שהמחשבה העליונה הזאת צריכה להיות נחקקת בציור של חשובי בנ"א[41], ובכלל מחוברת עם הצד הנחשב של מציאות הבגדים, דהיינו לכבוד ולתפארת, ולא רק לכסות קלון ולהגן בקרה, שזהו הצד הנמוך והחלוש של האדם, הבא ג"כ מנפילה מוסרית, שהננו צופים שתתעלה בכחה של תורה. ע"כ השש, שהוא פשתן, היא ההלבשה המעטרת ביותר בארץ הקדם, עמה ראויה המחשבה הנאצלת הזאת להתאחד, לא עם יתר ההלבשות הנמוכות ממנה, שהן תוצאות של הכרח וחולשה.

ח). ומה שכתבת בענין ד' רש"י[42], שזכר הקב"ה[43] לבע"ח[44] זכות שלא קלקלו. ענין הזכות הוא היסוד מפני מה אלו ראויים לקיום ולא אחרים, ומפני שהם לא נתקלקלו בנטייתם המוסרית ע"כ הם ראויים לישב העולם על ידם, ואין זה נוגע כלל לבחירה חפשית, כמו שיש ענין זכות אבות שאינו נוגע לבחירה. אמנם עיקר שלילת הבחירה מבע"ח[45] לגמרי אין לה יסוד, ודאי אינם כ"כ רחבים בבחירה כהאדם, אבל יש לכל חי לפי מדת כשרונו ג"כ חלק בבחירה, וזהו יסוד השתלמותו בעתיד, עד אשר "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי". ומחקרי בע"ח שנתחדשו מראים יותר את האמת הזאת, שכבר אמרה תורה, וקדמום נביאים, בהרחבה, ודבר אלקינו יקום לעולם.

בנימין יקירי, מכתבך היקר איננו כעת לפני, ע"כ לא לקחתי אודותו דברים כעת, ואתך הסליחה.

כתבו לי ידידי האהובים, מכל אשר עמכם לטובה ולברכה. יחון השי"ת את עמו וירומם בכבוד קרננו, ותפארת עמו וארצו יפריח במהרה בימינו.

והי'[46] זה שלו' וברכה, כנפשכם האהובה ונפש מוקירכם ואוהבכם, דורש אשרכם בכל לב, נושא לכם ברכה מארץ חמדה,

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ה - השנה תרס"ה (1904/1905)
5. שלו' - שלום
6. לכ' - לכבוד
7. נ"י - נרו יאיר
8. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. באה"ר - באהבה רבה
10. הי' - היה
11. שי' - שיחיה
12. ג"כ - גם כן
13. כ"א - כי אם
14. ע"כ - על כן
15. ע"פ - על פי
16. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
17. וע"פ - ועל פי
18. ב"ד - בית דין
19. בדי"נ - בדיני נפשות
20. שע"כ - שעל כן
21. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
22. במו"נ - במורה נבוכים
23. הבי"ד - הבית דין
24. ב"נ - בן נח / בני נח
25. ע"י - על ידי
26. א"כ - אם כן
27. אע"פ - אף על פי
28. או"ה - אומות העולם
29. ומ"ת - ומתן תורה
30. שאח"כ - שאחר כך
31. כ"כ - כל כך
32. יהי' - יהיה
33. וח"ו - וחס ושלום
34. התו"כ - התורת כהנים
35. מ"ש - מה שכתב
36. שבע"פ - שבעל פה
37. ע"ז - על זה
38. וכיו"ב - וכיוצא בזה
39. השי"ת - השם יתברך
40. וע"ז - ועל זה
41. בנ"א - בני אדם
42. רש"י - רבי שלמה יצחקי
43. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
44. לבע"ח - לבעלי חיים
45. מבע"ח - מבעלי חיים
46. והי' - והיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קעח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' טבת תרס"ט - יפו **נמען:** ר' בנימין מנשה לוין

הרב קוק מתייחס לצערו של לוין על אנרכיסטים יהודים: כשיתגלה שכל חלק טוב באנרכיה נמצא בשלמות בטהרת הישראליות, תקיף האורה הישראלית גם את 'האנרכיסטים שלנו'. כל שיטה צדה נפשות בצד הטוב שבה, ולכן יש למצוא את ניצוצי האור בכל שיטה. בעניין סירכות הריאה: הספרדים בארץ מחמירים כבית יוסף, ויוצאי מרוקו מתירים בנפיחה, דרך שקרובה יותר לתלמוד. אצלם הטבח שוחט והחכם רק בודק, וזה נכון יותר, כי לא ראוי שאיש רוחני יעסוק דרך קבע בהמתת בעלי חיים. בסוף הרב קוק שואל על עבודתו הספרותית של לוין, על 'התחכמוני' ועל האגודה.

עיקרי הדברים

- האנרכיה - לחפש את ניצוצי האור בכל שיטה.
- 'וישראל הוא ידע'.
- הלכה: סירכות הריאה - מנהג הספרדים ויוצאי מרוקו.
- השחיטה - לא ראוי שאיש רוחני ימית בעלי חיים.
- עבודה ספרותית ואגודת 'התחכמוני'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' טבת תרס"ט[4].

לכבוד ידידי אהובי, הרב החכם השלם, אוצר אורה, מר בנימין מנשה לעווין [ד"ר בנימין מנשה לוין, חוקר תורת הגאונים, ידידו של הרב קוק] שליט"א[5], וכא"ל[6], שוי"ר[7].

במועדו הגיעני מכתבו היקר מיוד מרחשון העבר, ובשום אופן לא עלתה בידי לקחת מועד להשיב עליו כראוי, לפי חפץ לבבך, יקירי, ולפי חפצי ואהבתי העזה לכבודך. אמנם כאשר ראיתי, שהזמן הולך ונמשך, ואנכי לא אוכל להתנער מטרדות עבודות שונות שמפריעות אותי מחפצי, הנני מתגבר וכותב, איך שיעלה בידי, בחפזון, רק כדי שלא להניח את יקרת מעלתך בלא תשובה.

והנה ע"ד[8] צערך מענין ב"א, מרה נפשי גם אני על זה, אבל ראוי לנו להשקיט את רוחנו, כי אם רק נעורר את הרוח, והאור האצור במקור ישראל יגיח ממקומו, ישובו לנו כל אשר סרו מעלינו. למשל, כאשר יגלה לעין כל, כי כל חלק טוב הנמצא בתוך האנרכיה הנה הוא נמצא עמנו בתכלית שלמותו בטהרת הישראלות, ואותם הזבלים וההריסות הרעות, המגובלים בה בהכרח, אין אנחנו צריכים להם כלל. אז תקיף האורה הישראלית ג"כ[9] את כל אנרכיסתינו. כל שיטה שבעולם אינה צדה נפשות בצד הרע והשפל שבה כ"א[10] בצד הטוב וניצוצי האורה שבה, על-כן עבודתנו היא למצא את ניצוצי האורה שבכל שיטה, אפילו המהרסת, ובטוחים אנו שכל מה שהוא טוב מסכים הוא עמנו, "אך טוב לישראל אלהים לברי לבב". [תהלים עג, א] ע"כ[11] על שאלתך, יקירי, בנידון זה "עד מתי קללת אלהים רובצת עלינו", שתשובתך היא "ד' אלהים הוא יודע", [יהושע כב, כב] מוסיף אנכי רק את סיפא דהאי קרא: "וישראל הוא ידע", [סוף הפסוק הזה (שם)] וכשידע ישובו לנו הימים, שבהם נתהפכה קללתו של בלעם

לברכה, [דברים כג, ו] ותשוב גם קללה זאת, של האנרכיה ויתר הפגעים האוכלים אותנו בכל פיותיהם, לברכה.

וע"ד[12] מנהג הספרדים בסירכא דלבא ["סירכא" היא קרום הדבוק לריאה, שעשוי לפסול את הבהמה; כאן: סירכא שבין הריאה ללב] באי"י[13], הם נוהגים להחמיר בזה כדברי הב"י[14], [כדברי "בית יוסף", רבי יוסף קארו, שהספרדים נוהגים כמותו] שהם נוהגים תמיד אחריו. רק זה נודע לי מפי שו"ב[15] ספרדי [שוחט ובודק ספרדי] אחד, שבא ממערב (ממאראקא, כך קוראים הספרדים פה את בני מאראקא: מערבים), שאצלם פשט המנהג להתיר ע"י[16] נפיחה, [לבדוק את הריאה בנפיחה, ואם אינה דולפת אוויר – אין בה נקב, והיא כשרה] כפי שהובאה כבר הוראה זו בדברי גאונים קדמאי ובתראי, דהיינו שאינם קולפים את הסירכא, כמו שהונהג אצל האשכנזים בתקופה האחרונה, אלא הם נופחים את הריאה כמו שהיא, עם הסירכא שבה, וכיון שאינה מבצבצת, הרי אין בה נקב, סומכים ע"ז[17] ומתירין אותה בלא בדיקה אחרת. ובאמת הוראה זו קרובה היא יותר לשיטת התלמוד, ממנהגנו לקלוף את הסירכות בלא הבדל בין מה שנסרכה לריאה עצמה, אפילו שלא כסדרה ממש, דהיינו מאונה אחת להאחרת הרחוקה ממנה, בהפסק של אונה המבדלת ביניהן, שזאת היא תכונת "שלא כסדרן" הברורה מדין התלמוד. ובאמת אין לכחד, שאחינו אלה, הרחוקים יותר ממנו מחיים קולטוריים מחודשים, עמד בם הטפוס של סדרי החיים שהיו מונהגים בימים הראשונים, יותר ממה שהם עומדים בשלמות צביונם אצלנו. זה השו"ב[18] בעצמו נתקבל פה אצל הספרדים, והנה היה אצלו מנהג חדש שהשו"ב[19] צריך גם הוא לעשות הפעולה של השחיטה. אצלם במערב אין המנהג כן, אלא החכם, שהוא השו"ב לפי מובן שלנו, הוא בודק את הסכין, ומוסר אותו לטבח (הקצב), והטבח יודע רק חמשת ההלכות שבשחיטה, שהייה, דרסה, חלדה, הגרמה ועיקור, [חמשת הדברים הפוסלים את השחיטה (חולין ט)] והוא שוחט, והשו"ב[20] בודק את הריאה, ובזה תמה כל עבודתו. והאמת אגיד, שאצלי מוצא חן סדר כזה, וזהו יותר נוטה לרוח ישראל סבא. [לרוח עם ישראל מקדמת דנא] תלמיד-חכם, איש רוחני, ועם זה קבוע יהיה לעסוק בזביחת בעלי חיים ונטילת נשמתם, אין זה מסכים עם רגשי הלב הצלולים. אע"פ[21] שהשחיטה, ובכלל אכילת בע"ח, היא מוכרחת עדיין להיות נוהגת בעולם, מ"מ[22] ראויה מלאכה זאת להעשות ע"י אנשים שלא הגיעו עדיין להמדה של התעדנות ההרגשה, והמלומדים בעלי המוסר, הדעה והדת, הם ראויים להיות פקידים על שמירת התכונה שלא תהיה ההמתה של בע"ח ברברית, ושיכנס בכל הענין הזה של אכילת הבשר אור אצילי, שיוכל בעתו להבריק את העולם. וזה אצור באמת בהלכות שחיטה וטריפות, כאשר ידוע לנו, יקירי. ובעיקר הענין בסירכא דליבא אם היא מחוברת לשומן הלב, אין הדבר ברור לאסור, ואין לתמוה כלל על המתירין, שאפילו ע"פ[23] האחרונים שלנו יש מקום לעשות אותה עכ"פ[24] לספק טריפה, עיי' מקדש מעט שבס' דעת קדושים סי'[25] ל"ט סקפ"א[26]. ואי אפשר לי כעת להאריך בענין זה, שרבו שריגיו.

ע"ד השמות שבפרגמנט, אין בהם כל חדש, ובאחדים נראה להגיה קצת. אדירירון מצוי בתקוני-זוהר, ודרשו אותו ע"פ הוראות "בי' אדיר בי' ירון", כלומר הרננה האדירה של ההויה, כמו שהפיתגוריים היו אומרים ע"ד ההרמוניאה של המוסיקה הכללית, שודאי חזיון נצחי הוא בעמקי הרוחניות. הדרניאל הוא ג"כ מצוי אפילו במדרשים, ונמצא בספר הקבלה השימושית "רזיאל המלאך", בסופו.

וכן נמצא שם ג"כ אנסיפיאל, ואולי צריך לנסח כן את אנסיסיאל שבפרגמנט, וההוספה "אנס" היא הוראת הנצחיות בכפל אמן נצח סלה בר"ת[27], והיוד להוראת היחש והיחוד. פתחיאל ג"כ נמצא בספר הנ"ל[28], והכונה היא ההויה המתחלת ופותחת פתח לכל המציאות, הכללית והפרטית, המורגשת ומושגת מההברקה של האמונה והידיעה באור האלהות ועזוזו. זגנזיאל נראה לנסח זגזגאל, שהוא מצוי הרבה, והכונה היא ההלבשה החיצונה של כל המהויות הרוחניות והחמריות בכללות המצוי, כמו זג שהוא הפך החרצן הפנימי, ולפעמים מתאים הדבר ג"כ על ההצטיירות של התוכן הפנימי בנגוד להמתודיקה החיצונה, לאותו מ"ד שהפנימי קרוי זג, כמבואר נזיר ל"ד ב', והכל ע"פ העז האלהי חיי החיים. במקום מכורתאל נראה להגיה אכתריאל, המצוי גם בגמרא. צב צביב נראה שצ"ל[29] צבצביה, והכונה: צבי מצבאות, שהוא השרש של צבא, כלומר מקור החיל להכחות וההויות המרובים שבמציאות, וקשרות הרוחניות עם החמריות והפעול בפועל, והוכפל לכונה של חיזוק הרושם, וכמו שמכפלת הפילוסופיא את המושגים האביקטיביים והסוביקטיביים. הבהביב ג"כ יותר טוב צ"ל[30] הבהביה, כלומר: כח התביעה למלא כל חסרון ולקבל תמיד שבמציאות, כמו שהשכל מקבל מושכל והחומר - כח, ויתר האיכויות, שכח-התביעה "הב הב", שהוא ההעדר המקביל את ההויה, עומד ופועל תמיד, והמסתכל עליו בעין חמושה באור אמונה בהירה רואה ומרגיש את האלהות הפועלת שבמציאות ובכל פרטיה. הקבוץ הכללי של כל ההזרחות וקשר הכחות בכל מלא העולמים, בחומר וברוח, במוסר ובחברה, - זהו מובן השם הגדול הכולל כל. וההסתעפות של המובנים לפלגות של כחות הפעולה וההנהגה בריבוים, שהם שבעים, - משבע של יסודות הכמות המעשית, כמו ששה קצוות של החומר והכללות שלהם, וכיוצא בזה דימויים רבים בריבוים ע"י עשר, - הם הסך-הכל המתגלה במרחק אופק ההסתכלות. וראויים האורות הללו למסור ציור הוד מלכות למלך עולמים, ע"פ חזון ברואי מטה הקוראים בשם המלך הגדול, לאשר הוא למעלה מכל שם ותאר, אבל מקור חיי כולם. - תחת צורנוק צ"ל צורתק, והוא שם מצוי בספ"ר[31] הנ"ל ובכתבי האר"י[32] ז"ל[33] והכונה היא: אור האלהי שבהויה הנגלית, "צור עולמים", ת"ק הוא מחצית מספר האלף, הרביעי שבמספרים, הנחשב כסמל הריבוי, "בין ארץ לרקיע ת"ק שנה", "עץ החיים מהלך ת"ק שנה", כלומר: הגלוי שבכל וכח הפועל והמחזיק שבו, המטביע את החותם על אופני ההתגלות וגוניה המיוחדים, הכבירים מאוד.

בספירה כזאת, שהיו הלמודים המטפיזיים מצוים, נעשו מבטאים כמו אלה שגורים, ובאוצר מלים של חביונות כאלה השתמשו בו, ובאמת יש כח-פועל נפלא לכל מבטא מהם, העשיר בתכנו וקצר בביטויו. זהו כח דינמי המחולל נפלאות. בכחות הנפש אנו רואים את גבורת הכח של ביטוי קצר ועשיר, בחיי החברה ובחיי המוסר. יש סגולה פנימית לפעמים להרגיש את עזוז עשרו של איזה מבטא, אפילו בלא הכרה שכלית, כי"א ע"י איזו הרגשה סמויה, וכשאוצרות דעה והרגשה כבירים מאד סגורים בתיבה אחת, כשהיא מתלוה להכנה רוחנית אדירה מצד המבטא אותה. היא פועלת על ההויה כפי אותה מכסת הכח הרוחני, שנצבר בה לצורך התהוותה. כדי לבא לענין זה בכל עמקי תכניותיו צריכים לגשת אל הערפל, המלא אורה ויפעה למוכשרים להציץ בתוכו, של המיסטיקה בכללה, ולכל הערך הכללי של החכמות הנסתרות, באדם בכלל ובישראל בפרט, שרק נשמות קטנות יכולות לזקוף חזיונות-עולם

הללו, שספחו אבירי דעה וגבורה רוחנית בכחם, על החשבון של הדמיון הכזבני, שההשכלה המודרנית היא פודה ממנו את מחזיקיה. אבל האמת היא, שהעולם הנסתר, בחומר וברוח, עשיר הוא באין ערוך יותר ויותר מהעולם הגלוי עם כל הופעותיו, ואותה התשוקה לנסתר, הנמצאת ביחידי האנושיות בכל דור ודור, היא נטיית האורה היותר גדולה, שבמקורה היא נטיית החרות העליונה, החפצה לנתק כל חבל מצמצם ומתיש כח. ביחוד תגדל השאיפה להיות נפדה מהצמצום הדלותי בעולם הרוח, ברגשי המוסר, האהבה, היופי, העז והצדק, ונשמתו של אדם מתרוממת אל האור האלהי ומורידה ממרומי עוזה סדרי חיים כאלה, הרגשות עדינות כאלה, שרעפי גבורה כאלה, שהם משחררים את החברה הצבורית כולה מגסותה ומופיעים עליה אורה. הנובלות שבאלה הנטיות הנצחיות הנן פזורות בכתבים בלים ומפורדים של בעלי הקבלה השימושית, בהמשך הזמן רבו הממשמשים בקליפתם של המושגים העשירים הללו, אשר מעולם לא הציצו בתכנם הפנימי. סגולה יש לאוצרות כאלה, שבלא דעה ג"כ הם שופכים על הנשמה איזו הפעלה; כשהיא לפחות ישרה, כשהרגשותיה הנן נורמליות, תוכל ההפעלה להיות עדינה. רגשי האמונה, שהנם הסימנים היותר מובהקים לנשמה בריאה, מתגברים, ונטיית האצילות מתחזקת, והבחילה בגסות החיים מתאדרת, גם ע"י סגולת הצלצול המבטאי של אוצרות חן הללו. אבל אם הדברים באים לשדרה שפלה, שהגאוה הטפשנית מצויה בה, והרשעות והשפלות, שהבערות מחוללתן, לא יחסרו לה, אז עלולים אוצרות כאלה להתהפך לרועץ, לטוות קורים שחורים במעמקי הנשמה, אשר יוכלו להיות למקור משחת של השקפות-עולם הפוכות ומדולדלות, שבכחן להרעיל נשמות רבות ולחלחל את ארסן גם בירושה של דורות, עד אשר תקום נטיה של חיים ריאליים, שאינה חפצה בשם נסתר, ובמטאטא השמד תטאטא את הקורים הללו. ובראותה שהגדילה את האורה, תדמה כי רמה ידה וכי אין חביון ואין סתר במלא ההויה. אבל מיד תרגיש את חולשתה. אחרי אשר תרגיש רק מעט, כי אותה המלאכה של פינוי הקורים כמעט צלחה בידה, תמצא את עצמה עלובה עם כל אוצרה הרוחני הגלוי. שלא יוכל למלא את נפשה, ואז תרגיש את הטוב הגנוז באוצר הסתר, כשהוא אך ינתן לה באופנים הגונים, בשיעורים מתאימים, באופי נערך ובתכסיס מלא של דעה שלמה ומוסר מעשי בריא וחסן.

תחיית הנסתר בעולם הקולטורי, תחיית ישראל בלאומים, תחיית ארץ ישראל בארצות, המלאות כולן רזי עולם, דופקות בקרבנו את דפיקתן בחזקה. ההילניות עשתה את השכלת המערב, ההולכת אחרי עיניה, החפצה להיות שבעה בגלוי שבהויה. אבל כל זמן שהבלתי-מוגבל לא יגבל לא תאמר הנשמה די בגלוי. הציבור האנושי יחל כמאז להרגיש את מכאוביו, כי חסר לו הכל, כי חיי החברה, הממלכה, הדת והמוסר שלו, כולם הם רק גולמים מוגבלים. ואיה הוא העושר הגדול, המעין שמימיו מפכים תמיד, הגנוז בנסתר, בסתר עליון? אז יבקע אור "אל מסתתר אלהי ישראל מושיע". ו"עם ענני שמיא כבר אנש אתה". "ומלכותא תתיהב לקדישי עליונין". והנה החזון מתחיל להתנוצץ. האומה הרזית שבה לארץ הרזים, ארץ הפלאות מתחלת להיות נודעת בחיים, והחיים בבאם אל תוכה אינם יודעים את עצמם, כי הם נתעלו, כי קודש קדשים הם. אבל עלילות לעלילות יצטרפו והאור יבקע מציון, וגור אריה יהודה יחל לחוש את רעם גבורתו.

נפשי ערגה מאד לדעת מכל פרטי עבודתך הספרותית, ומתי תצא לאור בעה"י[34] וע"י[35] איזה אמצעיים. והעריכה של "התחכמוניי" ג"כ הייתי חפץ לדעת בפרטיות מי משתתף בה ביחוד, ותוכן המאמרים שיבאו בו, וכמה תהיה כמותו. והאגודה שלכם האם היא מתקדמת, אם נתוספו לה חברים ואם היא מסמנת את מטרותיה ברוח נכון. בעת כזאת הננו כולנו קרואים לעבודה, כל אחד ממנו צריך לתן יד לבנין האומה ולהחזקת מלחמתה הפנימית והחיצונה. ועיקר-הכל: החודרת היא האגודה אל התוך הנשגב שבאהבת-ציון; היודעת היא איך לשגב את בנין הארץ, שהוא הבסיס לכל האור והחיים לנו ולכל היודעת היא, כאשר אקוה, שלא להתבהל מפני הרבים הנסוגים אחור, מזה ומזה, מהקשר הגדול אשר לישראל בארצו, שכל צפיית ישועה וכל קדושה ואמונה וכל דחיית דופי וכפירה רק בצירופה יצלחו.

צלח ורכב ע"ד אמת, יקירי, ודי יהי'[36] בעזרך ויופיע על עצותיך אור, ויצליח את דרכיך בחיים, והיית לברכה ולתהילה בישראל, ובנו ממך חרבות עולם, מוסדי דור ודור תקומם, כנפשך היקרה ונפש אוהבך הנאמן מצפה ישועת ד' על עמו ונחלתו במהרה בימינו בקרוב

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. וכא"ל - וכל אשר לו
7. שוי"ר - שלום וישע רב
8. ע"ד - על דבר
9. ג"כ - גם כן
10. כ"א - כי אם
11. ע"כ - על כן
12. וע"ד - ועל דבר
13. באי"י - בארץ ישראל
14. הב"י - הבית יוסף
15. שו"ב - שוחט ובודק
16. ע"י - על ידי
17. ע"ז - על זה
18. השו"ב - השוחט ובודק
19. שהשו"ב - שהשוחט ובודק
20. והשו"ב - והשוחט ובודק
21. אע"פ - אף על פי
22. מ"מ - מכל מקום
23. ע"פ - על פי
24. עכ"פ - על כל פנים
25. סי' - סימן
26. סקפ"א - סעיף קטן פ"א
27. בר"ת - בראשי תיבות

28. הנ"ל - הנזכר לעיל
29. שצ"ל - שצריך לומר
30. צ"ל - צריך להיות
31. בספ"ר - בספר
32. האר"י - האר"י הקדוש - רבי יצחק לוריא
33. ז"ל - זכרונו לברכה
34. בעה"י - בעזרת השם יתברך
35. וע"י - ועל ידי
36. יהי' - יהיה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשפא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו מנחם אב תרע"ו - הרוגייט **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הטיפולים נמשכים: מים, אמבטיות, מזרקות ושפשוף חשמלי. הרב קוק ישמח אם הרצי"ה ישתתף בספר השנה. האם הרצי"ה החל ללמוד שחיטה? מלונדון הוכרז עם רבנים תענית ציבור בערב ראש חודש אלול על צרות הזמן. 'חודש אלול... יהיה למעיין ישועה'.

עיקרי הדברים

- טיפולים.
- ספר השנה.
- לימוד שחיטה.
- תענית ציבור.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ"ו מנ"א[2] תרע"ו[3], האראגייט.

בני יקירי ומחמדי שליט"א[4], תל"י[5] על החוה"ש[6] אשר עמנו. מהלך הרפואה הולך ב"ה למשרים. הד"ר[7] מעסיקני כמעט בכל יום בעסקי רפואה, חוץ משתיית המים, שהם ודאי תדיריים, פעם באמבטאות, פעם במזרקות, פעם בשפשוף אלקטרי. [בעיסוי בזרם חשמלי] יתן השי"ת[8], בורא רפואות, שיהיה הכל לרפואה שלמה ולתוספת אומץ לתורה ולתעודה.

לנחת יהי'[9] לי אם תשתתף ברעיונותיך הישרים עם הסופרים הנכבדים, הנאמנים לקודש ד' וישראל עמו, בספר השנתי. [קובץ שנתי שיצא אז לאור] מצטער אני על אשר טרדותי המעשיות וגם העיוניות-מעשיות מעכבות אותי מהגיון ספרותי של צורך השעה רבת הרעשים, הראויה להתגלות חזון נפש מתוך מעמקי נשמה.

ההתחלתת את לימוד השחיטה, בהתרגלות ההרגשה והעמדת הסכין, או אולי כבר נסית במעשה לשחוט איזה עוף. יהי' לי לרצון כי תרכש לך עוד חד מהני תלת [עוד אחד משלושה דברים (ארמית): "שלשה דברים צריך תלמיד חכם ללמוד: כתב, ושחיטה, ומילה" (חולין ט)] שת"ח[10] צריך שילמד אותם.

מלונדון הודענו יחד סגל חבורת רבנים נכבדים ע"ד[11] תענית ציבור כללי [יום תענית ותפילה על צרות מלחמת העולם הראשונה] ליום ב', ער"ח[12] אלול הבעל"ט[13], ע"ד הצרות הזמניות, הישראליות והעולמיות. יה"ר[14] שצקון לחש [על פי ישעיהו כו, טז] מני מצרי עינוי ודי עמל, יאיר אור ישועה, ושומע תפילה יקשיב ויאזין לקול תפילות עמו העומד על יד דרך שטף המאורעות וצופה לתשועה. בשעה זו אין מכתבך היקר מוכן לפני, ואין הזמן גרמא לחפשו, והנני מוטרד בענינים שונים גם בשבתי במקום המרפא פה. ע"כ[15] הנני כמוכרח לקצר בדברי. חזק, בני יקירי, ואמץ, ועינינו למרום נדלה, ואורים חדשים יגלו ויראו עלינו ועל כל עמו בית ישראל, וירח אלול הבעל"ט, החודש המעודד את הנשמה הטהורה הישראלית מני אז, החודש החותם את מערכי השנה העומדת לעבור, וכל עלילותיה ורשמיה, יהיה למעין ישועה ולמקור

ברכה לכל אסירי התקוה ולכל כמהי ישע ופדות, ואנחנו בשם ד' אלהי עולם צור ישראל נזכיר, ומצותיו ישעשעונו, וחידות אמרי קדשו וסוד תנחומותיו יעודדונו וירוממו אותנו ממעל לכל השפלות הנוראה, שהולך ותועה בה המון לאומים. ברוך ד' יום יום יעמס לנו. [תהלים סח, כ] כתוב נא בני מחמדי מכל אשר עמדך בכלל ובפרט ובפרטי פרטיות. ד"ש[16] אהובינו מקרביך היקרים, הרבנים החכמים גדולי התורה היראה והמדע, ד' עליהם יחיו, ברב טוב, הם וכל אשר להם לאוי"ט[17].

והי'[18] זה שלו'[19], כנה"י[20] ונפש אביך מצפה לתשועה קרובה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"ו - השנה תרע"ו (1915/1916)
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. תל"י - תודה לא-ל יתברך
6. החוה"ש - החיים והשלום
7. הד"ר - הדוקטור
8. השי"ת - השם יתברך
9. יהי' - יהיה
10. שת"ח - שתלמידי חכמים
11. ע"ד - על דבר
12. ער"ח - ערב ראש חודש
13. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
14. יה"ר - יהי רצון
15. ע"כ - על כן
16. ד"ש - דרישת שלום
17. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
18. והי' - והיה
19. שלו' - שלום
20. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשפד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג אלול תרע"ו - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

ברכת שנה טובה. בהרוגייט הבריאות השתפרה מעט, אבל המבקרים מעייפים. בסעודה שלישית דיבר על שלוש תקופות: לפני עבודה זרה; תקופת 'יצרא דעבודה זרה' והמלחמה בו; ותקופת החיוב הטהור אחרי ביעורו. 'אנוכי' ו'לא יהיה לך' יתאחדו ב'אנוכי' לבד. העולם 'מתבסס' בפנימיותו. כל עלייה פנימית מחלישה את המרץ השלילי, ולכן הדורות נחלשים בגלוי אך מתעלים בגנוז. בר־טוביה יעבוד בשני העיתונים.

עיקרי הדברים

- שלוש תקופות ע"ז.
- מהשלילה לחיוב.
- העולם מתבסם.
- בר־טוביה בעיתונים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ"ג אלול תרע"ו[2].

בני מחמדי שליט"א[3], בספר חיים טובים תכתב ותחתם עם צדיקים גמורים, בני יקירי, ביום הזכרון הבעל"ט[4].

שמחתנו מחמד-לבבנו, בדבריך המסולאים, ובמכתבה של פרידא תחי'[5]. יחנינו צור-עולמים ב"ה וישמחנו בישועתו.

שבוע העבר באנו מהאראגייטה. [הרוגייט, עיר מרפא בצפון אנגליה] ת"ל[6] הפעולה להטבת הבריאות לפי הערך ניכרת היא קצת, אבל ההטרדה, ביחוד עול הבאים לבקר מתוך ידידות, לפעמים הוא מכביד ומיגע. נותן ליעף כח ב"ה יחזק ויאמץ, ויעודדנו לתורה ולתעודה. אחרי אשר בימי שבתי במקום-המרפא מעטתי קצת בשיחות פנימיות, ממעמקי ההגות הלבית, הי'[7] לי לקורת-רוח בהביעי את המחשבה, בתוך שילובי-דברים של הגדה והלכה בסעודה שלישית של ש"ק[8] העבר, ע"ד[9] מהלך החיים בתוכיותם, בכנס"י[10], באדם ובעולם, בשלשת המעמדים השונים: שנים קדמוניות קודם שהיתה ע"ז[11] בעולם; תקופת יצרא דעבודה זרה, [היצר לעבודה זרה, שלפי חז"ל בוטל בימי אנשי כנסת הגדולה (יומא סט)] תעודתו וחליפות מעמדיו, עמדת המלחמה של כנסת-ישראל נגדו מאז ועד עתה; השלישי בתוכן הוא מעמד החיים דהתגברות מעינם המפכה בטהרו אחרי בעור רוח הטומאה להעביר גלולים מן הארץ.

השפלה כללית של מעמד העולם היא אשר גרמה, שתעורת-החיים אשר להקודש צריכה להתמלא חוץ מצדה החיובי גם בצדה השלילי: המלחמה לדור דור נגד יצרא דעבודה-זרה וכל סעיפיו. כל הזוהמה שבחיי היחיד והצבור, בחיי הטבע והעולמים, בנטיות החברה ובמהלכי ההרגשה וההגיון, כל היצרים הרעים המשגים והמביאים את כל חלי וכל תהפוכות, אינם כי-אם סעפיו וסעיפיהם. ורוח ישראל

לוחם בכל חילו, ומנצח הוא את מלחמתו נגד שרש-הרשעה, וכל מה שהמלחמה עולה לו בעבודה יותר מיגעת, בדמים מרובים וביסורים כבירים, הרי הוא מתגבר, מתעלה ומתקדש ועולה בזהרו מעלה מעלה, עד אשר יכשיר בכחו העליון את העולם לעמד בחיים מלאים על מצב-החיוב לבדו, באין צורך לתכן השלילי ועסקנות-השבתתו. ו"אנכי ולא יהיה לך" ששמענו מפי הגבורה [מכות כד: שני הדיברות הראשונים נשמעו מפי הקב"ה עצמו] יאוחדו למרומי החיוב של "אנכי", ושפעת-החיים שאין גם הכשר ציורי בעולם המחושך לקבלו בצורה חיובית לבדה, בין באישיות היחידית ובין בקבוציות, תבא ע"י[12] עבודה זו הארוכה לחשוף את מקורי-עדניה ושטפי-ענוגיה מרומי קדש-הקדשים בצורה החיובית המגמתית לבדה, "ונשגב ד' לבדו ביום ההוא", [ישעיהו ב, יא] רוממות הטוב, גבורת הימין, באין כל צרך גם לחיי מלחמה על החשך, על יצרא דעבודה-זרה וכל ענפיו.

בפנימיותו הולך העולם ומתבסם, - זהו רז-קדש, המתגלה באוירא דארץ-ישראל בכל יפעת-הודו, ובמחשכי ארץ-העמים - כאור היוצא מבין החרסים, "רצוא ושוב כמראה הבזק". [על פי יחזקאל א, יד] יסוד האור המספיק לבדו בעדניו, החיים המגמתיים, הולך הוא ומתגבר ביסודו אבל המחשכים והמהומות של תכונת התנועה המהירה אשר לגלגל-החיים הסואן אינם מניחים לחזיון הנשא הזה להתגלות עד עת קץ, ומתנוצץ הוא ליחידי-סגולה בעתי-הרצון.

כל עליה פנימית, המקרבת את העולם לחזיון החיובי, המורידה את יצרא דעבודה-זרה עד תחתית-תהומים, נוטלת היא חלק אחד מהמרץ השלילי, שהוא המכון הרגיל להתעודדות-הרוח בכל המשך עד תכלית הזעם. מתוך-כך הולכים דורות ונחלשים ברוחם הפועל על הככר של הקדש הגלוי, והננו תמיד קרואים לסעד את הסוכה הנופלת, [על פי עמוס ט, יא] אשר מהרה יקימה חי-העולמים ב"ה בחוסן-תפארתה אבל התוכן החיובי הולך ומתאדר. אין העולם כדאי להכירו הכרה מבולטה, אבל גבורת-עדניו מבסמת את הנשמות בצדם היותר גנוז ואיתן. בהשטחים היותר שפלים וחיצונים של החיים נתנה רשות לעליה זו שתגלה את הסיגים, הזיבוריות של עליותיה, בצורה של ההתקדמות התרבותית שיש בה מן הטוב מצד מקורה ומן הרשעה מצד מעמדה. ומאז אשר לא יכול העולם הישראלי לעמוד בקשר המלחמה המעודדת את החיים, ויצרא דעבודה-זרה הוכרח להתכנס "בדודא דאברא דשאיב קליה", [בדוד עופרת הבולע את הקול (יומא סט), כך כלאו את יצר עבודה זרה] נטל טעם המלחמה בעצמיות תכנה וליאות רוחנית מלפפת היא את היקום, והמהלך הולך בתכונה תרדמית, חולמים מדמדמים הם כל עסקני העולם, ואין בה לא מגבורת הטוב ולא מתגבורת הרע.

אבל המטרה היא מכוונה. יצרא דעבודה-זרה הולך ונעקר. ומהלך עקורו האטי נוטל חלקים מהדר-החיים, ותגבורת שלהבת הקדש שמצד השלילי, שצרופה הולך וחסר, מראה את הרפיון; אבל בתוכיות הנשמה הצד החיובי מתישב על משואותיה של ההתפשטות של הופעת השלילה, וכאשר רוח-הטומאה יתם, והצורך של המלחמה השלילית ישבת לגמרי, אז יראה ההוד וההדר של גבורת-החיים אשר באוצר-הקדש החיובי. ולעת אשר לא יוכל העולם נשוא את התרדמה הזחלנית, באה מהומת-מלחמה, ולעומת-זה מתעורר רוח-הלוחם בנפש הפנימית של כנסת-ישראל, ומחאה עמוקה נגד יצרא דעבודה-זרה, המלפף לאומים, משפילם ומכסה את פניהם בושת-עולמים, מתגברת היא בנשמת ישראל פנימה,

שעתידה לצאת אל-הפועל ע"י הגיון-תורה, המון דעות ומעשים צבוריים, שריכוזם מוכרח להיות ההתגברות האומית ועוצם השקיקה לארץ-החיים, להבליט את האומר הגדול של מחאת-עולמים נגד שרשי יסוד הרשעה האנושית, ע"י אור הנבואה אשר ישוב לישראל בהתכוננו על אדמת-קדשו.

וזהו החלק של מלחמת-ד' אשר לישראל, לא בחיל ולא בכח כי-אם ברוח-ד' [זכריה ד, ו] ואחרית מלחמה זו היא הבאת השלום המוחלט, שאין עמו צרך ליצרא דעבודה-זרה גם לשם תגברת החיים, כי יוכשרו הכל לקבל את עז-החיים בטהרתו החיובית, וההדיוטיות שאינה יכולה לשער חיים מלאי-יפעה כי-אם בהיות זוהמת-הרצח ספוגה בתוכם תמחה מן הארץ, ושיר חדש יגלה אשר יאמרוהו גאולי-ד' מקובצים מארצות, בחזותם את הנוי אשר להררי-עד, שרגלי מבשר משמיע שלו'[13] עליהם יצעדו. [על פי ישעיהו נב, ז] ועצמיות-קודש זאת אשר בתוכנו, אשר לא יתם פריה ולא יבל עלה, [על פי יחזקאל מז, יב] תתן לנו עז ותעצומות, ונאזרי-גבורה הננו עומדים לקבל את ברכת-ד' עלינו ועל כל היקום, על כל העולמים, כל הנשמות, כל המעשים וכל העמים, על כל ההגיונות וכל המון הרצונות והרעיונות, בכל מקום שהם מאירים וחיים. ויודעים אנו שמלחמתנו עודנה צריכה להמשך, ומעשה-שלומה הולך הוא וצומחת, נחלי-עדניה משתפכים, מתרחבים ומתגברים, ומעל לשמים עולה שיא-גדלנו בהגיגנו: "מלוך על כל העולם כלו בכבודך [מתפילת ראש השנה] והנשא על כל הארץ ביקרך, והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך, וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו ויאמר כל אשר נשמה באפו:

ד' אלהי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה", וחדות-ד' היא מעוזנו סלה.

ובענין הנאת-גרונו הלא עיקר כונתי היא, שיסוד הדבר הוא שגם למאן דאזיל בתר הנאת-מעיו מכל-מקום בעינן הנאת-גרונו ג"כ[14], ולא חשיבא אכילה בלא הנאת-גרונו, וממילא לא קשיא, שאם היה מחובר רק בגרונו לא הויא אכילה, ולא מהניא הנאת-מעיו, ומיושבת היא הערתך. אלא שבדרך רחוק ציירתי ע"ד קולחא דמס' נדרים, וכמו הנסיון שמכניסין הרופאים דבר דק ארוך לתוך הקבה דרך הושט, אבל אין צריך לציור זה.

הדיוק בלשון "נהנה בגרונו" ו"אכילה במעיו" נכון מאד. ומשום-הכי כשיש כאן אכילה במעיו כדרך-אכילה לא מהני אם לא היה כדרך-אכילה בגרונו, שכמו שאין ציור לחיב באסורי-מאכלות בהנאה בלא אכילה הכי-נמי אין לחיב באכילה בלא הנאה, והנאה שלא כדרך-אכילה אין זו הנאת-אכילה, ומשום-הכי בעינן שתהיה בגרונו הנאת-אכילה ככל אדם ולא משכחת-לה במחובר.

סברת "אגלי טל" צריכה באור: מה ענין מלאכת-מחשבת לכלאחר-יד. יש מקום להקל בשבת בעניני-כונה הנוגעים בגדרי מתעסק וכהאי-גונא, אבל בצורה המעשית הבאה מצד דרכי המלאכה, ששפיר יש לדמות כלם לדרכי הנאה ואכילה וכהאי-גונא, דמסתברא שדברה תורה על דרכם של בני-אדם. ואם יש מקום לומר בשבת, שהשנוי מאבד את התכן של דרך-המלאכה, יש לומר דהוא-הדין בשאר אסורים, אמנם בלמוד השעור הגדרתי בשבת, שבעניני המלאכה גם במה שהוא תואר-המלאכה צריכים להעמיק מה הוא מיסודה ומה הוא מתנאים שלה, שאע"פ[15] שהם מעכבים מכל-מקום אין ראיה שיעכבו ג"כ פרטי התארים מצד הדרך הרגיל, דיש לומר דקפידת התורה היא על עיקר המלאכה. ודמיתי את

הגדרת הפרטים שלמדים ממשכן ושאין למדים קצת דמיון ל"דרך-עשיתן", וכשם ששנוי באופן העשי' ע"י הכלי כגון הדיוט שחקק קב בבקעת לא מפקא מדרך-העשי', מוצאים אנו דוגמא דלא גמרינן ממשכן פרטי מושיט לדעות מהראשונים. ומדי התוס'[16] שנסתפקו בחיוב מושיט למטה מעשרה, נראה דלא ברירא להו הא מילתא, וקשה לי להאריך בזה כעת.

ובענין שליחות, צדקת שסמוכין יש מלשון "שכן רוב מעשיהם ע"י שליח" לדברי שגם שלוחא דרחמנא הוא בכלל שליחות, אלא בכח יותר גדול. ועיקר הדבר, שאם לא היינו יודעים כלל דין שלוחו של אדם כמותו בכל התורה כולה לא היה לנו מקום לחלק גדרים בשליחות, וממילא היא ענין הכהנים דבר זר, והייתי אומר שכיון שרוב מעשיהם ע"י שליח אין למדים מהם, דאין דנין אפשר משאי-אפשר, ולעולם גם בדמצי עביד לא מצי משוי שליח.

לרצון הוא לי הסכמתך ע"ד השחיטה, וכמ"כ[17] העיכוב עד עבור ימי האיתנים [חודש תשרי (מלכים א ח, ב)] בעה"י[18] דתקיפי במצות וטרדות לימודיות, מעשיות ונפשיות, שאינם מתאימים כ"כ[19] למנוחת הרוח שהמתחיל בהרגלת אומנות אחראית זו, בפרט לבעל רגש ופיוטיות, צריך לה.

וע"ד[20] המילה לא אמרתי בדוקא, כ"א[21] גיליתי דעתי, אולי, אם תזדמן האפשריות, ולא תמצא עצמך מנוע מצד הכנתך, שמאד ראוי להזדרז לקיים דחז"ל[22], באלה השלשה שציינו בהם ת"ח[23]. ואני ל"ז לזה לצערי, ע"פ[24] כמה מניעות. לב"ט[25] כתבתי שבוע העבר, למאנטאן, ומאד אני מצטער על שכפי הנראה לא יבא המכתב לידו, זולת אם הניח סדר שישלחו משם אליו למרסיליא. הייתי מעכב כל הזמן מלכתב, מפני שאפשרות של תמיכה בעדו לא נזדמן לי מפני כמה מניעות, רק חשבתי שימצא עבודה בעתונים פה, והנה המ"ע[26] הזרגוניים שיוצאים כפי הנראה אינם מחפשים אחרי סופרים, רק הד"ר[27] זלקינד מכירנו [ד"ר יעקב מאיר זלקינד, סופר ומו"ל בלונדון] השתדל ליסד שני מ"ע[28] זרגוני ועברי, וחכיתי על זמן התגשמות מחשבתו, ובשבוע העבר יצא הגיליון הראשון הזרגוני, והביא לי בעצמו אותו תיכף כשי"ל[29], טרם שהוסדר לשילוח הרגיל, ואז דברתי עמו ע"ד עבודתו של ב"ט[30], ונתכוונה דעתנו שיעבוד עבודה קבועה בשני העתונים, גם מסרתי לו את המאמר הקטן העברי ששלח לי זה כמה חדשים, ובודאי ישלח לו פשיטי דספרי, ומסרתי לו את האדרעסא המינטונית, וכמה צער יש אם לא ימצא לידו גם מכתבו של ד"ר[31] זלקינד גם העתון. תמיהני שלא רשמת את האדרעסא של מרסיליא.

די יחזקהו ויעודדו לאוי"ט[32]. אולי יכשר מאמרך להכתב עברית או זרגונית במ"ע[33] הנ"ל[34]. אך יוכל להיות שהוא יותר מדאי קבוע גם לעתון שבועי כנ"ל[35]. ואולי תעלה בעז"ה[36] ביד הכנסי' שבמחשבתנו שתוסד להו"ל[37] עכ"פ[38] ירחון, אפשר שמאמר כזה יוכל לבא שמה. אבל מסופקני עדיין כמה יארך הזמן של ריכוש הכחות הדרושים לכך. ע"ד שאר הערותיך היקרות אחשך לעת אחרת אי"ה[39]. והנני בזה חותם בברכה עמוקה בברכת-הורים לך בני יקירי ומחמדי לשנה הבעל"ט, שירומם השי"ת[40] צור ישראל וגואלו קרן עמו וקרן תורתו, קרן ארץ-חמדתו והר-קדשו, ואור שלו' וברכת חיים יאיר על עולמו, ובאורו יגל יעקב וישמח ישראל, וישיב את שבותנו ממרחק להר-קדשו, ותכתב ותחתם לחיים טובים ארוכים ומתוקנים בספרן של צדיקים גמורים לאוי"ט בכל טוב סלה, כנפשך היקרה ונפש אביך דור"ש[41] וטובך מצפה אשרך והצלחתך בכל טוב כל הימים,

אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ו - השנה תרע"ו (1915/1916)
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
5. תחי' - תחיה
6. ת"ל - תודה לא-ל
7. הי' - היה
8. ש"ק - שבת קודש
9. ע"ד - על דבר
10. בכנס"י - בכנסת ישראל
11. ע"ז - עבודה זרה
12. ע"י - על ידי
13. שלו' - שלום
14. ג"כ - גם כן
15. שאע"פ - שאף על פי
16. התוס' - התוספות
17. וכמ"כ - וכמו כן
18. בעה"י - בעזרת השם יתברך
19. כ"כ - כל כך
20. וע"ד - ועל דבר
21. כ"א - כי אם
22. דחז"ל - דחכמינו זכרונם לברכה
23. ת"ח - תלמידי חכמים
24. ע"פ - על פי
25. לב"ט - לבשורות טובות
26. המ"ע - המצות עשה
27. הד"ר - הדוקטור
28. מ"ע - מצות עשה
29. כשי"ל - כשיש לומר
30. ב"ט - בשורות טובות
31. ד"ר - דוקטור
32. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
33. במ"ע - במצות עשה
34. הנ"ל - הנזכר לעיל
35. כנ"ל - כנזכר לעיל
36. בעז"ה - בעזרת השם
37. להו"ל - להוציא לאור
38. עכ"פ - על כל פנים
39. אי"ה - אם ירצה השם
40. השי"ת - השם יתברך
41. דור"ש - דורש שלום

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשצד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב כסלו תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הרב קוק שואל על בריאות הרצי"ה ואכילתו. הערות: מניעת לימוד זכות מעדים (סנהדרין לד) - כי עדים שקרנים יסמכו על כך, ויתרבו חיובים בחינם; הנאת מעיים וגרון לפי רש"י ותוספות; גיד הנשה. הרב קוק מבקש שיכתוב באותיות ברורות. הרב קוק עסוק בהקמת 'התאגדות כללית לתקומת היהדות' בעיר ובמדינה.

עיקרי הדברים

- בריאות ואכילה.
- לימוד זכות מעדים.
- הנאת גרון.
- התאגדות כללית.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י"ב כסלו עזר"ת[2], [י"ב בכסלו תרע"ז (1916). הרב קוק ישב אז בלונדון]

בני מחמדי [הרצי"ה, שהיה אז בשווייץ] שליט"א[3], עברו שבועות, שחכינו מאד לדבריך אשר נתעכבו, ות"ל[4] אשר שמחנו במכתבך היקר, אף כי לא הודעתני עדיין מכל הפרטיות אשר חפצתי לדעת, באיזה ענינים אתה עוסק בזמן זה, ואיך הנך מרוצה בכלל ממצבך, ואם אין שום דבר הגורם להשתדל ע"ד[5] איזה שינוי לטובה, וגם מה שרמזת שנשתנו הסדרים קצת אצלך דרשתי לדעת מהו תוכנו של שינוי זה. על הכל אקוה שתואיל בטובך להרגיענו ולהודיענו בפרטות מדויקה. ת"ל[6] על החוה"ש[7] כרגיל. והודיענו נא מבריאותך בפרטיות, ומהלכות אכילתך, ההנך אוכל בשר, בכלל, או דוקא עוף, [בשווייץ נאסרה שחיטה כשרה של בהמות, ובשר כשר היה מצוי בקושי] בשבת, ואולי גם בחול, ואיך תרגיש את מהלך סדרי האכילה, בהתאמה עם הבריאות הגופנית והנפשית. יתן ד' והכל יהי'[8] לברכה והצלחה, בהתקדמות ועלי'[9] מעלה מעלה לאור ד' ולשמחת נועם קודש ועז.

בדבר הערתך מענין מלקות איני זוכר בפרטיות, וקשה לי לחפש כעת מכתבך הקודם, וע"ד[10] מניעת לימוד זכות דעדים לרבנן דל"ד שם, [סנהדרין לד: לדעת חכמים אין העדים מלמדים זכות על הנידון] באמת הטעם דמחזי כנוגע [שנראה כנוגע בדבר (בעל עניין בפסק הדין)] צריך ביאור, וכי מפני מראית עין נוציא את זה להריגה והכתוב אומר והצילו העדה, [במדבר לה, כה] ובירושלמי מפורש שהוא חשש גמור שיראה א"ע[11] מזדמה ידון לזכות. ונראה דיסוד עדות שאי"ל[12] דבעינן [עדות שאי אפשר להזימה אינה עדות (בבא קמא עה)] הוא כדי שתהי'[13] יראת העונש על העדים, ובלא זה חוששין שירבו המשקרים, ויסמכו ע"ז[14], וא"כ[15] ירדה תורה לסוף דעתם של השקרנים, שיסמכו על לימוד זכות שלהם כשירגישו שיהי'[16] אפשר להזימם, וידעו שריבוי זה יהי' יותר גורם לחייב נפשות נקיים כשיימצא כמו שהוא עפ"ר[17] מסתמא טעמו אינו נכון, ונמצא שבכלל יהי' גורם להיפך הצלה. גם י"ל[18] בכלל שאם ילמד זכות, אם יזדמה, יאמר אי לדידי צייתיתו

הי'[19] פטור, כה"ג[20] דדיין בדי לי, [על פי סנהדרין ל] ונמצא דהו"ל[21] עדות שאאי"ל[22]. אלא דלא מסתברא מצד הטעם, דהכא משעת העדות גמר פעולתו, אע"פ[23] שאינו מתחייב כי"א[24] אחר שיגמר הדין, וזה הי' אחר שכבר אמר הזכות, מ"מ[25] מסתבר דחייב למפרע, גם הלשון דמחזי כנוגע לא משמע דתלוי בעדות שאאיל"ה[26].

אבל לפמש"כ[27] יהי' הפירוש דמחזי, שיטעו העדים השקרים בנגיעה זו, ויסמכו לשקר, ועי"ז[28] יתרבו מתחייבים בחינם, והוא טעם על דרשתם את לא יענה דקרא בעדים פסוק מתיבת למות דבתריה.

ומה שהעירותה על דברי שהנאת גרונו צריכים לכו"ע[29], [באיסורי אכילה נחלקו בגמרא (חולין קג) אם החיוב תלוי בהנאת הגרון או בהנאת המעיים] מדהתו"ס[30] שם, שהקשו על רש"י[31] דלר"ל[32] יתחייב אפילו חלקו כיון דיש במעיו כזית, באמת נראה דרש"י[33] ס"ל[34] כמש"כ[35] דמעיו בלא גרונו ל"מ[36] ור"ל להוסיף בא. וזו"ז[37] י"ל דרש"י ס"ל דגיה"נ[38] דחידוש הוא [גיד הנשה, שאיסורו חידוש הוא (חולין ק)] בעינן שיהי' בעת הירידה למעיים כזית, ול"מ[39] מה שמתקבצים בב"א[40] קודם עיכול, וכ"מ[41] דיוק לשון רש"י שם. גם י"ל דאע"ג[42] דגה"נ[43] הנאת מעיו סגי בלא הנאת גרונו, היינו משום עצמות וגידים שאין הנאת גרון, ונישאר איסור מצד עיכול המעיים שזה נקרא הנאת מעיו, אבל בשארי אכילות כיון דאיכא הנאת גרון מסתברא דכו"ע[44] מודים דאם חסרה הנאת גרון אין זו האכילה הרגילה, ומשו"ה[45] ניחא בתרומה לכו"ע.

ואיני יודע מדוע תמהת על אג"ט[46], [ספר "אגלי טל" על הלכות שבת, לרבי אברהם בורנשטיין מסוכטשוב] הלא הוא תמה שגם הבליעה בגרון א"א[47] כי"א בתלוש, וקשיא לכו"ע דגם הנאת גרונו איכא, רק לפמש"כ מדהתי"ו[48] כתובות י"ל דבגרונו משכח"ל[49] במחובר, וזה יש להעיר, אבל כי"ז[50] שלא בא למדה זו, לא הי' צריך להעיר מהנאת גרונו ומעיו. גם תי' האי"ט[51], לאוקמי כר"א דתרומות פ"ח [משנה תרומות ח, א, בדעת רבי אליעזר] א"ש[52], דירושלמי מפרש לה משום דר"א ס"ל הלעוס כבלוע, ואמר התם דגם בשרצים ונבילות ג"כ[53] ס"ל הכי, א"כ[54] טעמיה הוא שאם נלעס בהיתר שוב אין איסור על הבליעה, וא"כ אין שום נפ"מ[55], בין אם הי' גרם האיסור דבר שאינו תלוי בו או דבר התלוי בו, כיון דלא חשיב איסור תורה לדידי', ול"ש[56] לדון בחיוב מיתה, דעסוקה הסוגיא דמנחות, [מנחות ע] לביטול איסור לכתחילה, דלרוה"פ[57] הוא דרבנן, ובאמת ל"ש[58] כלל ביטול איסור לר"א, כיון דהלעיסה היתה בהיתר של מחובר, ואחר הלעיסה ס"ל לר"א דאין שם איסור כלל, דלדידי' הנאת גרונו היינו הנאת לעיסה, ואינו מבטל שום דבר.

ומש"כ[59] ע"ד שמסתבר דאכילה בעי' הנאה ג"כ, נ"ל[60] דגם אם נאמר דבגיה"נ[61] דבגו"ע[62] דליכא הנאה ס"ל לר"ל דאכילה ל"ב הנאה, מ"מ בשאר איסורים מסתברא דאכילה בלא הנאה לא עדיף משלא כדהני"א[63], ומשו"ה י"ל דהכל מודים דבעינן הנאת גרונו ג"כ. וע"ד הסברתו של האג"ט[64] הא דחכמה יתירה משום מלאכת מחשבת, [שבת קג: העושה מלאכה בדרך שרוב בני האדם אינם יכולים לעשותה] צדקת בחילוקך, שאין שייך מלאכת מחשבת רק ביחש להכונה של הפועל, ולא ביחש לחכמתו ויכולתו. אמנם י"ל כה"ג דאמרי' בסוגיא דל"א ולא קא מכוין, דלמ"ד[65] דבר שא"מ[66] מותר, ל"א וקא מכוין אסור, כיון דלדידי' הכונה עיקרית היא להתיר ה"נ[67] היא עיקרית לאסור, וה"נ[68] י"ל דאם ל"ה מלאכת שבת תלוי במחשבה, אז הי' נחשב מי שעושה שלא כדרך רוב בנ"א[69] מפני יתרון כשרון מחשבתו נחשב לשלא כדרך העושים, והוי כלאח"י[70], [כלאחר יד – שלא כדרך המלאכה הרגילה] אבל כיון דחזינן דהמחשבה היא עיקרית

בשבת, והיא עושה את הצורה של המלאכה, משו"ה[71] מסתבר דאם מפני יתרון שיש לו בכוח המחשבה עושה הוא שלא כדרך שאר העושים, שלא הגיעה מחשבתם אל מעלת האומנות של מחשבתו, דא"ז[72] גרעון כ"א יתרון, ובודאי הויא לדידי' מלאכה, ומ"מ[73] לכו"ע הויא שלא כדרכה, וכלאח"י[74].

חילוקו של החורב, בין ק"י לק"צ [בין קרבן יחיד לקרבן ציבור] בשליחות משום במה ל"נ[75] לע"ד[76], שהרי בב"ק[77] ק"י אמרינן [בבא קמא קי] דאפילו אם אינו יכול לעבוד או לאכול מצד זקנה או חולי מקרי ל"מ עביד ול"מ משוי שליח, ואיך ייקרא מצי עביד משום היתר במה העבר ומאי דהוי הוי. ול"ד כלל למאי דפרכינן מדברים המותרים בבמה לענין מדות קל וחומר, בזבחים ט"ז [זבחים טז] מה להצד השוה שבהם שלא הותרו בבמה וכיו"ב[78], דהכא בעינן מלתא דמצי עביד ממש, וכיון דלמ"ע[79] הויין שלוחי דרחמנא. ואע"ג[80] דהאחרונים כתבו דאם יש צד אפשרות בעולם לעשות אע"פ שכעת ל"מ מקרי מצי למעבד, היינו כשיש ציור שהאופן האפשרי יחודש דמי למצי למיעבד ע"י[81] הדחק, כמש"כ במפרשי הים בשם הגאון ישוע"י[82], ["מפרשי הים" על מסכת ביצה; "ישועות יעקב" – ר' יעקב משולם אורנשטיין מלבוב] אבל במה שא"א[83] כלל שישוב ההיתר ודאי ל"ש לומר דהוי בכלל מ"ע[84], ואם הי' מקום לומר שמקרי מ"ע באופן רחוק כזה ל"י מקום לחלק בין יחיד לציבור, דהי' אפי"ל[85] כיון דמצי עביד בק"י מיקרי נמי מ"ע בק"צ, דהם יותר מישך שייכי להדדי, שהם בזמן אחד ובהוה, מהשייכות של במה העבר, אלא דבאמת א"ז[86] כלל בכלל מ"ע.

לע"ע[87] איננו מוצא את חלק המכתב שלך שהיו רשומים עוד איזה הערות ושאלות, וגם אני מוטרד מאד מכמה ענינים, ואקצר כעת. ואבקשך בני יקירי לכתוב באותיות ברורות, ובריוח הגון בין השיטין, כדי שתהי' הקריאה יותר נוחה. ואכפול בקשתי שתודיענו מכל אשר עמדך לטובה בפרטיות, חזק ואמץ ויהי ד' עמך, ונזכה לקבל את קדושת הארת ימי החנוכה הבעל"ט[88] לטובה ולברכה, להודות ולהלל לצור מעוזנו, ולעולם זאת על ישראל, [מתפילת "על הנסים" ותפילת ערבית] יופיע אור צדקו גבורתו, חיי אומץ קדושתו, ופאר רום קרן מעוזו, עדי עד, ומתוך המחשכים יאיר אור ד' לנו, ואור יאיר על ציון ומקראיה, ושפעת חכמת עולמים מזיו קודש אשר לעם ד' הגוי כולו יגלה ויראה במהרה בימינו, לבנות בנין עדי עד, מכון הצדק והמישרים, וישמח לב מבקשי ד', ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש [עובדיה א, יז] במהרה בימינו. עסוק אני באלה השבועות בכוננויות של איזה התאגדות כללית, לתקומת היהדות בעיר ובמדינה, [ראשיתה של ההתארגנות שממנה צמחה לימים תנועת "דגל ירושלים"] יתן ד ויהי'[89] המפעל לברכה ולרוממות קרן לתורה ולתעודה, כחפץ לב כל יראי ד' וחושבי שמו.

אביך מצפה פארך ואשרך בכל טוב' בישועת ד' באור חסדיו לעולמים,

הק' אברהם יצחק ה"ק

באה"ר[90] אדר"ש[91] ידי"נ[92] הרבנים הגדולים החכמים שליט"א ומשפחותיהם הכבודות יחיו בכט"ס[93].

הנ"ל

נמצא אח"כ[94] המכתב, אמנם מפני הטרדא, א"א כעת לכתוב עוד, ועוח"ל[95] בעה"י[96].

הנ"ל

1. ב"ה – ברוך השם
2. עזר"ת – השנה תרע"ז (1916/1917) – כתובה במילה "עזרת"
3. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. ות"ל – ותודה לא-ל
5. ע"ד – על דבר
6. ת"ל – תודה לא-ל
7. החוה"ש – החיים והשלום
8. יהי' – יהיה
9. ועלי' – ועליה
10. וע"ד – ועל דבר
11. א"ע – את עצמו
12. שאי"ל – שאי אתה יכול להזימה
13. שתהי' – שתהיה
14. ע"ז – על זה
15. וא"כ – ואם כן
16. שיהי' – שיהיה
17. עפ"ר – על פי רוב
18. י"ל – יש לומר
19. הי' – היה
20. כה"ג – כהאי גוונא
21. דהו"ל – דהוה ליה (שהיה לו)
22. שאאי"ל – שאי אתה יכול להזימה
23. אע"פ – אף על פי
24. כ"א – כי אם
25. מ"מ – מכל מקום
26. שאאיל"ה – שאי אתה יכול להזימה
27. לפמש"כ – לפי מה שכתב
28. ועי"ז – ועל ידי זה
29. לכו"ע – לכולי עלמא
30. מדהתו"ס – מדברי התוספות
31. רש"י – רבי שלמה יצחקי
32. דלר"ל – דלרבי לוי / דלריש לקיש
33. דרש"י – דרבי שלמה יצחקי
34. ס"ל – סבירא ליה
35. כמש"כ – כמו שכתב
36. ל"מ – לא מבעיא / למען מעלה – לפי ההקשר
37. וזו"ז – וזה וזה
38. דגיה"נ – דגיהנום
39. ול"מ – ולא מבעיא (ומכל שכן)
40. בב"א – במהרה בימינו אמן
41. וכ"מ – וכן משמע; לפני "ש...": וכל מקום / וכל מה
42. דאע"ג – דאף על גב
43. דגה"נ – דגיהנום
44. דכו"ע – דכולי עלמא (שהכל מסכימים)
45. ומשו"ה – ומשום הכי
46. אג"ט – אגלי טל (ספר)
47. א"א – אי אפשר

48. מדהת"ו – מדברי התוספות
49. משכח"ל – משכחת לה (מוצאים מצב כזה)
50. כ"ז – כל זה
51. הא"ט – האגלי טל (ספר)
52. א"ש – אתי שפיר (מיושב היטב)
53. ג"כ – גם כן
54. א"כ – אם כן
55. נפ"מ – נפקא מינה
56. ול"ש – ולא שייך
57. דלרוה"פ – ד + לרוה"פ: לרוב הפוסקים / לרוב הפעמים
58. ל"ש – לא שייך
59. ומש"כ – ומה שכתב
60. נ"ל – נראה לי
61. דבגיה"נ – דבגיהנום
62. דבגו"ע – דבגן עדן
63. כדהנ"א – כדרך הנאתו
64. האג"ט – האגלי טל (ספר)
65. דלמ"ד – דלמאן דאמר (לפי מי שאומר)
66. שא"מ – שאינו מתכוין
67. ה"נ – הכי נמי (כך גם)
68. וה"נ – והכי נמי
69. בנ"א – בני אדם
70. כלאח"י – כלאחר יד
71. משו"ה – משום הכי
72. דא"ז – דאין זה
73. ומ"מ – ומכל מקום
74. וכלאח"י – וכלאחר יד
75. ל"נ – לא נקרא (או: לא נראה)
76. לע"ד – לעניות דעתי
77. בב"ק – בבבא קמא
78. וכיו"ב – וכיוצא בזה
79. דלמ"ע – דלמצות עשה
80. ואע"ג – ואף על גב
81. ע"י – על ידי
82. ישוע"י – ישועות יעקב (ספר ומחברו)
83. שא"א – שאי אפשר
84. מ"ע – מצות עשה
85. אפ"ל – אפשר לומר
86. א"ז – אין זה; ב"של א"ז הרב": אבי זקני
87. לע"ע – לעת עתה
88. הבעל"ט – הבא עלינו לטובה
89. ויהי' – ויהיה
90. באה"ר – באהבה רבה
91. אדר"ש – אחר דרישת שלום
92. ידי"נ – ידיד נפשי
93. בכט"ס – בכל טוב סלה
94. אח"כ – אחר כך

95. ועוח"ל - ועוד חזון למועד

96. בעה"י - בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשצט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א טבת תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

'הכנסייה הישראלית' שהקים מתקדמת. הרב קוק שואל אם הרצי"ה לומד שחיטה בפועל, ואיך הרצי"ה מרגיש, כי לאדם עדין רגש זה דורש 'רצון אמיץ וגבורת נפש'. מ'ריש מילין' נדפסו שני גיליונות, ויש עיכוב בדפוס של ד"ר זלקינד.

עיקרי הדברים

- 'הכנסייה הישראלית'.
- לימוד שחיטה.
- עיכוב בהדפסה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י"א טבת, עזר"ת[2],

בני מחמדי [הרצי"ה, שהיה אז בשווייץ] שליט"א[3], בטח קבלת את מכתבנו הנשלח לך כמדומה שבוע העבר, והננו מחכים על מכתבך היקר מבשר שלומך וטובך וכא"ל[4] לטובה. תל"י[5] על החוה"ש[6] אשר עמנו, יחזקנו ויאמצנו צור ישראל ב"ה לתורתו ועבודתו, לאוי"ט[7] בכ"ט[8], ונזכה לרומם קרן ישועה בימין ד' רוממה. תה"ל[9] שהתאגדות הכנסי' הישראלית [ככל הנראה ההתארגנות שממנה צמחה תנועת "דגל ירושלים"] שכמדומה הודעתיך מיסודה, הולכת ומתקדמת. אקוה לשמו יתי'[10] שיצמח מזה שמש צדקה להחיות רוח ד' על עמו בארצות הנגב הללו, וממנה תאתנה תוצאות לימים הטובים הבעל"ט[11] אשר יופיע השי"ת[12] באור שלומו על עולמו המתענה תחת ידי מענים, לחדש מפעלים לטובה בחיבור וכינוס לצדיקים לכונן אור קודש, להיות פועל מפעלי ישועה של יצירה נאמנה ותחי'[13] פורי' וענפה, בעה"י[14].

שכחתי זה באיזה מכתבים לדרוש אם הנך עוסק בהתלמדות השחיטה בפועל, ואיך נראה הדבר בעיני רוחך, ואיך הנך מרגיש את היחושים הנפשיים בינך ובין עבודת קודש זו, שלאנשי הגיון ומחשבה, רתוקים בעדינות הרגש, צריכה היא רצון אמיץ, וגבורת נפש נלבבה ברוכה בעוז ומתינות תכונית.

מהקונטרס ראש מילין ["ראש מילין", חיבורו של הרב קוק על האותיות והטעמים, שנדפס בלונדון בתרע"ז] שהודעתיך נדפסו שני גליונות, ונתהוה איזה עיכוב מעמדי בדפוס, ואיני יודע עדיין פשר דבר אם נוכל לגמרו בדפוסו של ד"ר[15] זלקינד, [ד"ר יעקב מאיר זלקינד, סופר ומו"ל בלונדון] שהתחלנו בו, או שנצטרך ליתן לדפוס אחר לגמור את המעט הנשאר. ודאי כל עכבה לטובה.

והי'[16] זה שלו'[17] וברכה, ואורה ושמחה, עוז ואומץ חדוה ונועם וכט"ס[18] כנה"י[19] ונפש אביך מצפה אשרך כה"י[20],

הק' אברהם יצחק ה"ק

ברכות לעד לכי'[21] מאהבינו הרה"ג[22] החכמים שליט"א וכא"ל באה"ר[23].

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. וכא"ל - וכל אשר לו
5. תל"י - תודה לא-ל יתברך
6. החוה"ש - החיים והשלום
7. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
8. בכ"ט - בכל טוב
9. תה"ל - תהלה לא-ל
10. ית' - יתברך
11. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
12. השי"ת - השם יתברך
13. ותחי' - ותחיה
14. בעה"י - בעזרת השם יתברך
15. ד"ר - דוקטור
16. והי' - והיה
17. שלו' - שלום
18. וכט"ס - וכל טוב סלה
19. כנה"י - כנפשו היקרה
20. כה"י - כנפשו היפה
21. לכ' - לכבוד
22. הרה"ג - הרב הגאון
23. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג טבת תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

מאמריקה הוצע לאגד את כל בני הארץ בגולה, והרב קוק נוטה להסכים, אף שקשה לאחד את הסוגים השונים. הלכה: מותר לסגור את הצינור הפרטי של הגז אחרי שהכללי כבר סגור - 'כל שאינו מחוסר צידה'. על אכילת בשר: הרב קוק מזהיר שלא תגרום חולשה, ושלא ללכת אחרי 'תנועת צער בעלי חיים', שברובה יש 'טינא גנוזה של שנאת הבריות', כפי שמעיד מקומה אצל שונאי ישראל. רעיון 'העלאת הנפש הבהמית' בסוד התורה נותן לחי יותר מכל 'חמלה חנוקת רוחי'.

עיקרי הדברים

- אגודת בני הארץ.
- סגירת גז בשבת.
- נגד צמחונות מחלישה.
- ביקורת על תנועת צער בעלי חיים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] כ"ג טבת עזר"ת[2].

בני מחמדי [הרצי"ה, שהיה אז בשווייץ] שליט"א[3], נתעכבו דברי מפני מניעות שונות. אקוה שכבר קבלת את מכתבי העבר, אשר תראה ממנו כי באלו הימים נטרדתי הרבה, ובכ"ז[4] אקוה בעה"י[5] שיהי'[6] עוזר לי להתאמץ בהתפקידים הרוחניים שהם נדרשים ממני במעמק החפץ הנשמתי, אע"פ[7] שהם מתעלמים הרבה מאד מצד ההטרדות החברותיות.

הגיעני מכתב מאמריקא מאחד מבני א"י[8] בהתעוררות מרובה לעשות אגודה כללית מכל בני א"י הנפוצים בגולה בארצות שונות לעסוק בטובת א"י בהוה ובעתיד. והנה זה כבר הימים חשבתי ע"ד[9] הצעה זו. אבל קשה להגשימה מפני ההתערבות של הסוגים השונים שאינם מתאחים. אבל כפי מה שידעת הלך רוחי הנני נוטה להסכים שדגל אה"ק[10] וחמדת שאיפת בנין האומה הוא עולה למעלה למעלה במקום שאין שום יד זרה שולטת שם להרס ולהחשיך את האור הגדול, אשר יזרח ממכלל יופי משוש כל הארץ.

ע"ד סתימת הצינור הפרטי של הגז הכבוי [השאלה: האם מותר בשבת לסגור ברז גז פרטי, כשהברז הראשי כבר סגור] אחר שכבר הכללי סתום הוא, פשוט שאין כאן בית מיחוש, והוא יותר פשוט להיתר מצד צבי דד' ק"ז, [שבת קו-קז: צבי שכבר ניצוד, הנועל עליו שוב פטור, שאין צידה אחר צידה] דהוא פטור ומותר כדאי' התם, כיון שכבר ניצד אע"פ שמוסיף צדה על צדתו, וככללא דכל שאינו מחוסר צידה אין בו משום צידה, כסוגיא דפרק אין צדין, [ביצה כד] ופשוט דה"ה בכל המלאכות כבישול אחר בישול. ["אין בישול אחר בישול"] ואיני מוצא מקום להחמיר בזה ובפרט דאיכא ג"כ[11] קצת חשש סכנה ח"ו[12] שמא יפתח הצינור הכללי ויצא הגז, שכמה תקלות וסכ"נ[13] באים ע"ז[14] ד"י[15], וחלילה להחמיר.

צדקת בהערתך שכתבתי הרי"ע[16] במקום הר"ש[17] תיבון, [ר' יהודה אבן תיבון ובנו ר' שמואל אבן תיבון, מתרגמי ספרות ההגות היהודית מערבית לעברית] זכרם לברכה. וע"ד[18] פרטי פרטיות של כל עניני מצביך. מה ינעם לי בני יקירי אם בכל מכתב תודיענו מכל בפרטיות. הלא הדרישה בעצמה כההודעה וההפרטה מוסיפה אומץ וצהלה לנו הוריך הדורשים הקשורים במעמקי חיים לאהבתך, ולתקות אשרך והדר פארך, ולך בן יקיר אשר תחדה נפשנו השוקקה בריווי צמאונינו בארץ נודנו לשיח בהגיון כל מעשיך ופרטי מפעלותיך שיחך ושיגך וכל פינותיך, לאור קודש ורוממות חיים, של טוהר קודש ועז ד', אשר יופיע עליך מאוצר ברכתו, רוח נדיבה, וששון גבורה ונעימת נצח.

ע"ד אכילתך [הרצי"ה נמנע אז מאכילת בשר] עיקר כונתי שתדקדק יפה יפה אם לא תגרום מניעת אכילת בשר חלילה שום רפיון כל דהו בהתפתחות האומץ הגופני והנפשי, ושלא ללכת שבוי אחרי הדולגים על ההרים [על פי שיר השירים ב, ח] של תנועת צער בע"ח, [התנועה למניעת צער בעלי חיים, שבאירופה היו ממובילי המאבק בשחיטה הכשרה גם שונאי ישראל] שרובם כמדומה יש במעמקי רוחם טינא גנוזה של שנאת הבריות, וכל המדות המסתעפות ומכורכות עמה, ודי לנו ההוכחה של תפיסת המקום אשר לתנועה זו במחנה האפל של שונאי ישראל המעמיקים ברשעתם, אע"פ שיש מקום לניצוץ אורה זה להיות חודר לפעמים אצל גדולי קדושי רוח השואפים לרוממות קדשי קדשים, לדלות מים עמוקים, מבאר מים חיים, מנחל ד', אשר יצא מבית ד' להשקות את נחל השיטים. [יואל ד, יח] והרעיון המקודש של העלאת נפש הבהמית ונצוצות הקודש, ההולך בסוד שיח צפונות רזי תורה, הוא נותן לאומץ המוסר האנושי, ולאושר כל חי בכללו, בהצטרפות כל היש, כל מעשה ד' הגדול, הרבה יותר מכל מה שתוכל כל חמלה חנוקת רוח לתן בחולשתה וכעסה גם יחד.

דבריך היקרים בהרצאותיך הנעימוני ביפעתם. אולי תקח מועד לסדר סדר טכני, בדרך הסתעפות והתגלגלות המחשבות והשאיפות הבאות מיסודם, ומה טוב שתסמכם בסמוכין של עניני תורה, שבאמת ממקורה הקדוש הם נובעים, ויהיו לי לשמחה מכופלה בעזה"י[19].

מפני הטרדות השונות קשה לי להאריך כעת ולמלא חפצך בעניני ההערות והשאלות, ואתך הסליחה. חזק בני חמודי ואמץ, התעודד והתרומם ברוחך הטהור ובכל מצעדיך לטובה, ואור ד' יאיר עליך להרחיב לבך בכל טוב כנה"י[20] ונפש אביך המחכה לתשועת ד',

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. ובכ"ז - ובכל זאת
5. בעה"י - בעזרת השם יתברך
6. שיהי' - שיהיה
7. אע"פ - אף על פי
8. א"י - ארץ ישראל
9. ע"ד - על דבר

10. אה"ק - ארץ הקודש
11. ג"כ - גם כן
12. ח"ו - חס ושלום
13. וסכ"נ - וסכנת נפשות
14. עי"ז - על ידי זה
15. ד"י - ד' ירחם
16. הרי"ע - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ע (למשל: יעקב + עזריאל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
17. הר"ש - הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
18. וע"ד - ועל דבר
19. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
20. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתלד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' תמוז תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הרב קוק מבקש לדעת על לימודי הרצי"ה ועל השחיטה. הרב קוק מזכיר את רגעי הפחד בלונדון (ההפצצות). הם ייסעו שוב להרוגייט.

עיקרי הדברים

- בקשה לפרטים.
- נסיעה להרוגייט.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] ב' תמוז, עזר"ת[2], לונדון.

בני מחמדי ויקירי שליט"א[3], ת"ח[4] לך על אשר שמחתנו בכרטיסך. אמנם זה מכבר הננו מיחלים לראות ממך מכתב כתוב בפרטיות ביחוד מעניני למודך, במה אתה עסוק בקודש ובחול, באיזה מקצעות, ובכל פרטי הנהגותיך, וענין השחיטה אשר חשבת אם עסקת בה. תל"י[5] על החוה"ש[6] אשר עמנו. מאד אנו צמאים ומשתוקקים לראות את המכתב אשר הודעת לנו בט"ג[7] שקבלת. ד' ירחם וינצור אותם ואותנו מכל פגע ונזק, ברב רחמיו, ויחום וירחם על עולמו הנתון בצרה וירחיב לנו מהרה בישועתו. כבר הודענוך ע"ד[8] רגעי הפחד שהיו פה, [ככל הנראה הפצצות לונדון מן האוויר בקיץ תרע"ז] ות"ל[9] על כל חסדיו אשר הפליא לעשות, וכן יפליא חסדו וינצור את עם קדשו, וירחם על בריותיו העלובים מעוצר וממשפט.

הננו מקוים בחסדי השי"ת[10] באלו השבועות לסור למרחץ הייראגאטה, [הרוגייט, עיר מרפא בצפון אנגליה] כדאשתקד. יחנינו השי"ת בבריות גופא ונהורא מעליא לתו"ע[11] ברב רחמיו. דר"ש[12] ידידינו האהובים שליט"א וכב"ב[13] היקרים יצ"ו[14].

והנני בזה חותם בברכה וצפיית ישועה, וכט"ס[15] כנה"י[16] ונפש אביך שוקק אשרך כה"י[17],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. ת"ח - תשואות חן
5. תל"י - תודה לא-ל יתברך
6. החוה"ש - החיים והשלום
7. בט"ג - בטלגרמה
8. ע"ד - על דבר
9. ות"ל - ותודה לא-ל
10. השי"ת - השם יתברך
11. לתו"ע - לתורה ולתעודה
12. דר"ש - דורש שלום

13. וכב"ב - וכל בני ביתו
14. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
15. וכט"ס - וכל טוב סלה
16. כנה"י - כנפשו היקרה
17. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתלט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ח מנחם אב תרע"ז - הרוגייט **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הרב קוק שמח שהרצי"ה סיים ללמוד שחיטה בפועל. השחיטה מסמלת את הדרך: 'כירק עשב נתתי לכם את כל' - אחרי ירידת האדם, ומתוך 'ארסיות החיים הירודים' מתגלים הרחמים, והכול מתרומם. תודה לד"ר אשר שהדריך אותו. על החלפת מקום: לא להצטער, הכול לטובה. חידוש בסוגיית בר פדא (נדרים כט) והר"ן.

עיקרי הדברים

- סיום לימוד השחיטה.
- סוד השחיטה וההתעלות.
- תודה לד"ר אשר.
- חידוש בנדרים.

נוסח האגרת עם ביאור

בעה"י[1], כ"ח מנ"א[2] האראגאטה, [הרוגייט, עיר נופש בצפון אנגליה]

בני יקירי ומחמדי [הרצי"ה, שהיה אז בשווייץ] שליט"א[3], מה מאד שמחתנו במכתבך היקר. אפריון אמטי לך ומשנה שמחה היה לי במה שזכית לגמור את למוד השחיטה למעשה ולקיימה בפועל. חביבים דברי סופרים: שמנו את השחיטה בין שלשת הדברים שת"ח[4] צריך שילמדם. [חולין ט: "שלשה דברים צריך תלמיד חכם ללמוד: כתב, שחיטה ומילה"] ומה גדול הוא הרוח האצור בקרב אנשי לב בעלי רגש הרואים את צעדי הקודש, אשר העולם והדורות הולכים וצועדים ע"פ[5] מתכונת תמים דעים ב"ה[6] אשר לו נתכנו עלילות, ואיך הם עולים מתוך התהומות העמוקים למרומי הררי קודש, אשר שם האורים הגדולים מאירים בשיא חוסן יקר זיום, ואמרת אלה הצרופה, אחרי אשר ירד האדם במשך דורות ממכון גדלו, שתכנה את הסדר לרומם את סגולת האדם מבין המון החיים, להכירו בצלם אלהים, ואמרה "כירק עשב נתתי לכם את כל". [בראשית ט, ג: ההיתר לאכול בשר ניתן רק לנח, אחרי המבול] שהכשירה אח"כ[7] את נקודת חיי העולם בנשמת ישראל ע"י[8] קדושת הבירור של המינים הכשרים, ועמהם טפלה באורח התמותה המעולפת ברזי קודש מלמעלה. וברגשי חן וחמלה נפלאה המתגלה בתוכיותה של הארסיות של החיים הירודים. שדוקא שבילים הללו הם הם המרוממים את הכל, את האדם ואת החיים יחד, ומגיעים בתעופתם לרום המטרה העליונה, הגנוזה בתוך עמקה של קדושת אמונת אומן הנאדרה בקודש, ששם הרחמים הרבים מתגלים, ובריתת עולם מתראה, וחסדי דוד הנאמנים באים ושוטפים ומאירים.

אשרנו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירושתנו. אף נחלת שפרה עלי אברך את ד' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי. [תהלים טז, ו-ז] והמארה לברכה מתהפכת, והצפון אשר משם הרעה נפתחת, [על פי ירמיהו א, יד] משם האורה תופיע, והשולחן אשר לפני ד' יערך נגד צוררנו, חלקם בחיים וצפונך תמלא בטנם, [תהלים יז, יד] ועזיזי אור, וחמושי גבורה, מלאי חסד וחגורי יושר אהבה ונדבה, הננו עולים

ומתעלים מתקשרים ברוממות אהבת כל היצור, באהבת יוצר כל, מחולל כל ומרומם כל, הנותן שפעת זיו כבודו, בגוי קו קו, באוצר אור עולם אשר להמון עמים, וכל עולמים, בישראל עם קרובו, וכל סגולות צפיותיו וחסני קדשיו, אשר נקוה שיום ליום יביע אומר [תהלים יט, ג] אשר בקרוב יגלה, לשם ולתהילה ולתפארת.

תודתי נתונה היא ממעמקי לבבי לידידנו המרומם הרה"ג[9] ד"ר[10] אשר [ככל הנראה הרב ד"ר אשר מיכאל (ארתור) כהן, רבה של באזל] שליט"א, על אשר הכינך והעירך והדריכך למלאות חפץ ד' במלאכת השחיטה. יברך ד' חילו וירומם אף ינשא הוא וכא"ל[11] בכל עז וברכת עולמים. ודרש נא את שלו'[12] אהובינו הרב ד"ר הערץ שליט"א יגונן ד' עליו ויצילהו מכל אסון ופגע. ויביאהו מהרה שלם בכל טוב אל נוהו לשמחת לב כל מוקיריו אוהבי יראי ד' טהורי לבב החפצים בהצלחתו.

ע"ד[13] שינוי מקומך קשה לי מרחוק להכריע, אמנם אם כפי ראות עיניך יש איזה אי נעימות, מאיזה טעם שיהי'[14] בתכונת המצב ההוי, ואולי כבר יותר מדאי הננו מטריחים את אהובינו היקרים, אשר דרשו השארותך הזמנית שמה, ראוי לטכס עצה באורח כבוד בעה"י, איך להחליף. ודי יצליח. אבל בכל אופן לא תצטער איך שיפול דבר הכל יחשב ד' לטובה, ולטבא יהוי, בעזה"י[15].

חזק בני יקירי ואמץ בכל ענייך בתלמוד ובמעשה, בקודש ובחול, הפתוח גם הוא תמיד לקודש בעצת ד', והי'[16] קודש ולמקור ברכה, בחסדי צור מעוזנו ב"ה. מה מאד ראוי להתאמץ ע"ד מכתבים לאהובינו שי'[17] כמה פעמים ביקשתי והתחננתי שיכתבו משם בפרטיות, ולא נעניתי, מ"מ[18] ראוי לנו לעשות את שלנו. כתוב למע"ה[19] להורי היקרים שליט"א בפרטיות, באריכות, ותבאר להם בעדי התנצלות, כי כמה פעמים כתבתי, והתנצלתי ושאלתי שיחנוני באיזה שורה מכתב ידם, הקדושה לי ויקרה מפז. אמנם ודאי מניעות עומדות שאינן נותנות להוציא אל הפועל את המבוקש. וע"ד[20] עזרה הלא כפי האפשרי הננו שולחים, ודי יעזר להגדיל ולהאדיר כל טוב.

הנני גם פה מוטרד מעניני הזמן וארחות הציבור וצרת המאורעות של צוק העתים, והכל יהי'[21] לטובה, ומאפלה לאורה יוציאנו למען שמו, עוד לא הוסכם לנו כמה עוד נתעכב פה בפרוטרוט. השתא הנני מאריך יותר בעניני המרפא וזמנה, יתן ד' ויהי'[22] לרפואה, ונשיג חוסן ישועות, ועז לתו"ע[23], לעבודת הקודש סלה. תמול הי'[24] פה אצלנו אהובנו הר"ז[25] יעבץ שליט"א, והראיתי לו דבריך במכתבך אודותו ונהנה מאד. לפעמים בעת הפנאי מעניני העול של המרפא מצד אחד ויתר המטרידים מצד השני הננו נפגשים ומטיילים ארוכות וקצרות בדברי חפץ. חפצתי להאריך עוד, ולהעירך באיזה דברים, אבל כבר ישנם הטרדות המונעות. בסוגיא דבר פדא בנדרים, דכ"ט ד"ה[26] אמר, כתב הר"ן[27] שאם בתוכ"ד[28] אמר מעכשיו שלמים חיילא קדושת שלמים, צריך הדבר ביאור למה צריך תוכ"ד[29], כיון שיש ריוח לקדושת שלמים לחול בתוך שלשים יום הראשונים, ואח"כ[30] היא מתפשטת והולכת. וצריך לומר שהר"ן[31] סומך על סוף הסוגיא דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט מעכשיו דמי, ויותר ממסירה דלאחר ל', א"כ[32] אם לאחר כ"ד תחול למפרע קדושת עולה ותעקור קדושת שלמים. ויש בזה חידוש דין, שאם מתה הבהמה בתוך שלשים דלא חלה קדושת עולה, תחול קדושת שלמים, ותהי'[33] אסורה בגיזה ועבודה,

וכ״ע[34] הקדש שלמים, רק אם עבר יום לי׳ נעקרה למפרע קדושת שלמים מפני קדושת עולה, שאע״פ[35] שאינה חלה מצד מעילה כ״א[36] לאחר לי׳ מ״מ חלה מטעם קנין הקדש.

אולי תקח מועד ללמוד סוגיא זו ותתבונן בדברים בע״ה[37].

והנני בזה חותם בברכה, ברוב צהלה ואורה משפעת ברכת ד׳ עליך בני יקירי למועד צאת השנה והתחדש שנת ברכה ואושר, רב ברכה ועצמה ירבה אשר לו הכח והחסד לעולמים, כנה״י[38] ונפש אביך מצפה אשרך צביונך ותפארתך כה״י[39],

הק׳ אברהם יצחק ה״ק

---

1. בעה״י - בעזרת השם יתברך
2. מנ״א - מנחם אב
3. שליט״א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. שת״ח - שתלמידי חכמים
5. ע״פ - על פי
6. ב״ה - ברוך השם
7. אח״כ - אחר כך
8. ע״י - על ידי
9. הרה״ג - הרב הגאון
10. ד״ר - דוקטור
11. וכא״ל - וכל אשר לו
12. שלו׳ - שלום
13. ע״ד - על דבר
14. שיהי׳ - שיהיה
15. בעזה״י - בעזרת השם יתברך
16. והי׳ - והיה
17. שי׳ - שיחיה
18. מ״מ - מכל מקום
19. למע״ה - למעלה
20. וע״ד - ועל דבר
21. יהי׳ - יהיה
22. ויהי׳ - ויהיה
23. לתו״ע - לתורה ולתעודה
24. הי׳ - היה
25. הר״ז - הרב רבי שם שמתחיל באות ז (כגון זאב / זלמן / זכריה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
26. ד״ה - דיבור המתחיל
27. הר״ן - רבנו נסים
28. בתוכ״ד - בתוך דבריו
29. תוכ״ד - תוך דבריו
30. ואח״כ - ואחר כך
31. שהר״ן - שרבנו נסים
32. א״כ - אם כן
33. ותהי׳ - ותהיה
34. וכ״ע - וכולי עלמא
35. שאע״פ - שאף על פי

36. כ"א - כי אם
37. בע"ה - בעזרת השם
38. כנה"י - כנפשו היקרה
39. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתנב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז מרחשוון תרע"ח - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הצהרת הממשלה 'להקים ניר ישראל על אדמתו' הרהיבה רבבות. 'מה נפלאו תהלוכות עצת ה'' שהביאו אותו דווקא לאנגליה, 'מקום הריכוז לראשית הצעדים'. יש להתכונן 'בטוהר לב ובגבורת נפש' לגדולות. הלכה: אין לטייל במקום שיש בו חשש סכנה, אפילו רחוק - רק לפרנסה (מועד קטן יד, ירושלמי). אל יעזוב את השחיטה.

עיקרי הדברים

- תגובה להצהרת בלפור.
- השגחה שהביאה ללונדון.
- איסור טיול בסכנה.
- השחיטה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. כ"ז מ"ח תרע"ח[2].

שלו'[3] וברכת עולמים, אורה וישועה יחדו יהיו תמים לבני יקירי ומחמדי שליט"א[4], בני חביבי, ד' עמך, וחיל ועז יאזרך לאוי"ט[5].

תלי"ת[6] על החוה"ש[7] אשר עמנו פה, ועינינו צופיות לחסדי צור ישועתנו ב"ה שישמיענו מהרה ששון לבב מיקירינו אשר בארץ חמדה, שיגונן ויציל ימלט ויפלט אותם מכל אסון ופגע.

מפלאות תמים דעים ב"ה, אשר החלו להגלות בעולם והגיעו לחדור בתוך מאפלת העולם בברקי אורה בגילוי דעתה. של הממלכה פה להקים ניר ישראל על אדמתו, [הצהרת בלפור של ממשלת בריטניה, שניתנה כשלושה שבועות קודם לכן; "ניר" על פי מלכים א יא, לו] הן הרהיבו רבבות אלפי נפשות צופות לפתיחת מקורות חסד עליון לבית ישראל ולארץ ולדרים, וב"ה[8] שעודדו ג"כ[9] את נפשנו הכמהה. ואם כי עינינו נשואות בחרדה רבה וביחול וקיווי נמרץ, להקשיב קשב של בטחון ושמירה לכל נפשות עם ד' הנתונות בתוך מצרי רעש העולם ההולך והומה, בכ"ז[10] מלאי עוז הננו חשים את עצמנו, רכובי מרומים ומחוזקים בשגב רוממות קודש, ומדי יום יום נוסיף אומץ ובטחה על ישועה קרובה ואור חיים וטוהר עליון. אבטח, שבכל מרחבי ארץ עשתה הבשורה לפי ערך את רשמה התוכני המשוגב. ואם כי הרבה יש לעבוד ולקוות, להתפלל ולהתחנן ורחמין למיבעא על רזא דנה, [ולבקש רחמים על הסוד הזה (ארמית, על פי דניאל ב, יח)] שילך במסילת אור פדות וישע, הרי הנשמה מתנהרת, ושפעת רוח חיים חדשים עליזי קדש קדשים הולכת ומשתפכת על נשמתו הגדולה של גוי קדוש, שומר אמונים צופה וחוכה ישועה ואורה. ומה נפלאו תהלוכות עצת ד' שבשפלותנו זכרנו, וכאשר רצון קדשו הוא שנהיה נודדים בגולה עד יעבור זעם, [ישעיהו כו, כ] צדקה עשה עם אסיר תקוה מלא מרורות מהמית צער העולם והאומה הנאדרה בקודש, שהביאני למדינה זו, [לאנגליה, שבה נתקע הרב קוק בזמן המלחמה, ושבה ניתנה ההצהרה] מקום הריכוז לראשית הצעדים אשר

לאור הישע, ונודה לשמו על חסדיו הנאמנים, ונקוה כי מהרה יגלו אורים רבים ונהדרים וראו כל אפסי ארץ את מעשה ד' הגדול.

במנוחת לבב, בנפש שוקטה, ברעיון מטוהר ובשכל נזקק בזיקוק בחינת קושט ואמונה אומן, רוממה ומסולאה, נעמוד הכן להקשיב את קול ד' בכוח ילדי יום יום אשר יביע אומר המבשר צבא רב, [על פי תהלים יט, ג וסח, יב] ומהרה יכוננו לשמוח בשמחת גויינו להתהלל עם נחלתנו, במהרה במהרה בימינו בקרוב.

בכל לב אודך בני אהובי על כל דבריך במכתבך היקר המלא חמודות. התחזק והתאמץ והתכונן באיזור חיל, בטוהר לב ובגבורת נפש, לקראת הגדולות אשר נצפה שיפליא לעשות בהמון רחמיו אוזר ישראל משגבו ומושיעו בעת צרה. נושאי כלי ד' הברו, וכל מחזיקי עץ החיים [על פי משלי ג, יח] לתורה ולתעודה יחליפו כח ברוח נהרה, להרחיב דעה ולהגדיל תורה באור אמת וצדק, להפיח רוח חיי עולמים בקרב כל לבבות נשברות, ההולכות לקראת אור המרפא אשר מקרני שמש צדקת ד' יופיע. בטח תודיעני גם אתה את רשמיך ורשמי הגות לבב מיודעינו אנשי השם גבורי החיל ובעלי הדעה והרגש, שהרבה מאד תלוי פיתוח המצב בהכנתם והאזרם בגבורה ובטחון נאמן ונמרץ, המתעלה מכל פקפוקי דלות ורכרוכי לבב.

ע"ד[11] עצם ההליכה לטייל [על דבר טיול במקום שיש בו חשש סכנה, כגון שיט בים או טיול בהרים] במקום שיש אפילו חשש רחוק של סכנה ח"ו[12], כבר גליתי את דעתי כמדומה באיזה ממכתבנו, שאינה מהראוי. וע"פ[13] זה ישתוו הסוגיות דבבלי מו"ק[14] י"ד [מועד קטן יד] וירושלמי פ"ג ה"א, דבירושלמי אמר דרבי יהודה ס"ל[15] דאסור לפרש בים הגדול, ומחוורתא כפי הפ"מ[16] [כפירוש ה"פני משה" על הירושלמי] דמשום סכנה הוא, ולא כפי הק"ע [ולא כפירוש "קרבן העדה"] דתלי לה בדין שלשה ימים קודם לשבת, דעיקר חסר מן הספר, ובבבלי אמרינן דלשוט [לשוט בים לשם טיול] דהיינו לשם טיול לד"ה[17] אסור. וע"י[18] ההשואה של הסוגיות מבואר, דכל דבר שיש בו חשש סכנה, אע"פ[19] שמנהג העולם להכנס בכך לצרכן של בריות, אין היתר כ"א[20] לפרנסה, ולפי מה דקיי"ל[21] כרבנן גם להרוחה מותר, אבל לא לשם טיול בעלמא. ונראה לע"ד[22] דה"ה בכ"מ[23] שיש בו חשש סכנה, אפילו בדרך מיעוט ורחוק מאד. ודי ישמרך מכל פגע ותאושר בכ"ט[24] לאוי"ט.

ודאתאן עלה, לענין ברכה, אם נאמר שיש איסור בדבר הרי קיי"ל[25] בסי'[26] קצ"ו [שולחן ערוך אורח חיים קצו] באוכל דבר איסור אפי'[27] דרבנן אין מברכין עליו לא בתחילה ולא בסוף, ויש לחלק כמובן. ואמנם י"ל[28] ע"פ[29] דברי הגהת רעק"א[30] [הגהת רבי עקיבא איגר] שם, דבאוכל פת שאפאו בחלב בלא שינוי, אע"ג[31] דאסור לאכלו מדרבנן מפני התקלה, י"ל דלא חשיב איסור כ"כ[32], ובפרט לפי מש"כ[33] הפלתי [ספר "פלתי" לרבי יהונתן אייבשיץ] דיכול לחלקו לאנשים הרבה, ואע"ג[34] דאינו מחלקו מ"מ[35] הוי כדמאי, דאי בעי מפקיר נכסיה והוי עני וחזי לי' דמברכין עליו, וה"נ[36] כיון דמשום פרנסה והרוחה מותר אי בעי מכוין להרויח בזה והוי כדמאי, [והרי זה כדמאי, שמברכים עליו אף שאסור, משום שיכול להפקיר נכסיו ולהיות עני, ולעני מותר] וכל מקום שיש שום חזקת סכנה משמע דכו"ע[37] מודים, גם בני אשכנז דסי' רי"ט, והכל לפי הענין ואומד יפה.

אולי תוכל לסדר קונטרס כסדר הסוגיא דבר-פדא, לכלול בו כל הסגנון שאמרת, בין מה שהצעת מדברי קמאי ובתראי ושיטות פוסקים ומפרשים, בין מה שהעירות, אם לא יכבד הדבר עליך, יהיה לי לנחת בעז"ה[38] לראות דבריך מסומנים ומסודרים. כמדומה שידעת מאז כמה חביבה היא עלי מערכה לימודית כזאת שיש בה חכמה ומלאכה יחד, לסדר דברי חז"ל[39] וביאורי גדולי הדורות על שיטות מיוחדות, ובין הפרקים או בהקדמת הענין וסידורו להוסיף מה שכשרון החידוש משער בזה אצל כל הוגה דעה בתורה. ומי יתן והי'[40] זה דרך למודך לאגור על יד כתבים מסודרים כאלה, שיטה לבדה, נוסף על הזמן המיוחד ללימוד גפ"ת[41] [גמרא, פירוש רש"י ותוספות] ופוסקים ע"פ סדריהם.

ע"ד מצבך כעת נחכה מה יראנו ד' במסיבות הזמנים ואם היה מזדמן איזה מקום שתהי'[42] העבודה לפי הכבוד והכשרון, אז נראה להתישב בדבר בעה"י[43]. מה אתה עושה בענין השחיטה, ["שלשה דברים צריך תלמיד חכם ללמוד: כתב ושחיטה ומילה" (חולין ט)] ההנך עסוק בה לפרקים, אחר שסגלת לך את הצד האמנותי שבה ג"כ ב"ה, הנני מוצא לנכון לזרזך שלא תעזבנה. למודך ע"ד פרטי ענינים בקודש ובחול, זה זמן רב שלא הודעתני. ומה יקר הי'[44] לי אם תודיע לי כ"ז[45] בפרטיות.

ההופעה החדשה ע"ד מצבנו הכללי ויחושנו לאה"ק[46] העירה בי הרבה מחשבות חדשות-ישנות ועבודות רוחניות ומעשיות, אשר ניחל לתשועת ד' שילכו הלוך וצעד צעדים רבים למעלה למעלה. הבה נקוה לאור ישע ופדות, לאיזור גבורה וחן ושכל טוב ברוח טהור ונפש נכונה.

מפני הטרדות הרגילות והחדשות הנני כמוכרח לקצר כעת, ואצפה לחסדי צור ישראל וגואלו שישמחנו בקרוב בבשורות טובות, ממחמדי לבבנו בארץ חמדה ומכל עם ד' הגוי כולו ומכל יצוריו הנתונים בצרה וצוקה ומצפים להעזר בקרוב עזרה מקודש. חזק ואמץ כנה"י[47] ונפש אביך מצפה אשרך והצלחתך בכל עז ופאר קודש ביפעת תפארה בחדות לבב לאוי"ט,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. שלו' - שלום
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
6. תלי"ת - תודה לא-ל יתברך
7. החוה"ש - החיים והשלום
8. וב"ה - וברוך השם
9. ג"כ - גם כן
10. בכ"ז - בכל זאת
11. ע"ד - על דבר
12. ח"ו - חס ושלום
13. וע"פ - ועל פי
14. מו"ק - מועד קטן
15. ס"ל - סבירא ליה
16. הפ"מ - הפני משה (פירוש לירושלמי)

17. לד"ה - לדיבור המתחיל
18. וע"י - ועל ידי
19. אע"פ - אף על פי
20. כ"א - כי אם
21. דקיי"ל - דקיימא לן
22. לע"ד - לעניות דעתי
23. בכ"מ - בכמה מקומות
24. בכ"ט - בכל טוב
25. קיי"ל - קיימא לן
26. בסי' - בסימן
27. אפי' - אפילו
28. י"ל - יש לומר
29. ע"פ - על פי
30. רעק"א - רבי עקיבא איגר
31. אע"ג - אף על גב
32. כ"כ - כל כך
33. מש"כ - מה שכתב
34. ואע"ג - ואף על גב
35. מ"מ - מכל מקום
36. וה"נ - והכי נמי
37. דכו"ע - דכולי עלמא (שהכל מסכימים)
38. בעז"ה - בעזרת השם
39. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
40. והי' - והיה
41. גפ"ת - גליל פתח תקוה (או: גבול פתח תקוה)
42. שתהי' - שתהיה
43. בעה"י - בעזרת השם יתברך
44. הי' - היה
45. כ"ז - כל זה
46. לאה"ק - לארץ הקודש
47. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתנג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' חנוכה תרע"ח - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

ככל שהמצב החדש מתרגל, 'החשבון הצלול' מראה יותר את הודו. הרב קוק מסכים שהרצי"ה יעבור מקום (לסנט גאלן), ומקווה שהשפעת ביקורם שם נשארה. על החובות לקמחי ולוויסבורד: הכסף הולך כעת לפיקוח נפש של המשפחה בארץ. שיתמיד בשחיטה.

עיקרי הדברים

- הצהרת בלפור - רושם מתמשך.
- מעבר הרצי"ה.
- חובות ופיקוח נפש.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ד דחנוכה, תרע"ח[2] לונדון.

בני מחמדי [הרצי"ה, שנשאר בשווייץ] שליט"א[3], תל"י[4] על החוה"ש[5] אשר עמנו פה, והננו מחכים ומיחלים בצפי' גדולה לחסדי צור מעוזנו ב"ה, שימהר להשמיענו שמחות וגיל מכל עם ד' ומכל מחמדי נפשנו. אקוה שקבלת כבר את מכתבי, שהעירותי בו קצת ע"ד[6] הרושם שעשו על הנפשות המרגישות רגשי קודש הספונים בנפלאות ההווה הנוכחי [כיבוש ירושלים בידי הבריטים, ערב חנוכה תרע"ח] - מפלאות תמים דעים ב"ה בהתחלת התנוצצות קוי אורה וישועה, שהיא ראשית צמיחת הצדקה של בעל המלחמות, יתעלה שם כבודו לעדי עד. וכל שעה ושעה וכל יום ויום שהולך, והמצב המחודש נעשה יותר טבעי ויותר מורגל, החשבון הצלול מראה לנו יותר את הודו והדרו ואת החוסן והיקר העצור בגניזת טובו. ועינינו נשואות לאבינו שבשמים, שיסך באברתו [על פי תהלים צא, ד] על גוי קדוש היושב על אדמת הקודש כעת ועל יקירנו האהובים בתוכם וימלטם מכל רעה, ונזכה להתבשר מהם בקרוב בשורות טובות, ורגלי מבשר טוב משמיע ישועה [על פי ישעיהו נב, ז] ידלגו כאילות לבוא ולהופיע. אנא ד' הושיעה נא. הסכמתי נוטה לגמר דעתך ע"ד חילוף המקום. ותכתוב כל הפרטים מהנהגתך. אקוה שבמשך שבתך בק' זו שהיינו שרויים בתוכה [סנקט גאלן שבשווייץ, שבה שהה הרב קוק בשנה הראשונה למלחמה] פרק הגון של ימי גלותנו, שבכל אופן אחשוב שאיזה רשימה מהשפעת הידידות שלנו עם מספר מצויין מבני העדה, נשארה עכ"פ[7], שתוסיף ותמשיך ברוחך הטובה, לפחת את גחלת הקודש של אור ד' הגנוז בלבות בני אל חי, גם בהיותם נדחים בארצות שבים, ומלוכדים במלכודת הגלות המרה, בכ"ז[8] לבם ער ורוח ד' מפעם בקרבם, העלול להתעורר לטובה בכל עת ושעה מוכשרת.

מאהובנו הר"א[9] קמחי שי'[10] קבלתי זה כמה מכתב, ומתוך המון רב של טרדות עדיין הנני מעוכב מהשיבו עד כה. ואקוה בקרוב לקחת מועד לכתב לו בפרטיות. לעת עתה דרש נא בשלומו הטוב, ושלו'[11] צאצאיו היקרים, הקרובים כ"כ[12] לרוחי ולבי, יברכם ד' ויעודדם בכל טוב, ושילומים לטובה ישלם להם לשגבם ולחזקם לאוי"ט[13]. כמו כן תדר"ש[14] ידידנו הר"מ[15] ויסבורד, ותעירהו על הפלא שלא

קבלתי ממנו מכתב תשובה על מכתב ברכתי לכניסת השנה שהקדמתי. אולי הדבר נוגע לעיכוב הפרעון של חובו. בע"ה[16] שנוכל להחל עכ"פ את הפרעון ברצות ד'. וכיו"ב[17] חשבתי ג"כ[18] ע"ד חובו הגדול של ידידנו הרא"ק[19] נ"י[20].

אמנם מתוך מכתבו, שבו בקשנו שנבא על הוצאותיו, אם נמצא שישיבתנו פה אינה מקובלת, הבנתי שלפי עדינות רוחו ומצבו בע"ה הדבר רחוק מקפידא. ועד כמה שנוכל לקמץ הלא הדבר נוגע לפקו"נ[21] של מחמדינו שמה, בכל העת הכושר שיהיה אפשר לשלח שמה. ע"כ[22] הננו מעכבים לע"ע[23], ובצפיתנו נצפה שיחנינו השי"ת[24] לשלם לכל בעלי חובותינו ברחמיו.

תדרו"ש[25] כל אהובינו ודורשי שלומנו, מר קמחי הצעיר, הר' פאסוויג, מר לעוין, ואצ"ל[26] הר"מ קאליר, והצעיר ראזענשטיין, אביו הוא ת"ח[27] ויקר, ומבאי ביתנו בכל ש"ק[28] לסעודה שלישית.

אקוה שלא תעזוב את התלמדותך בהשחיטה, ותשתמש בה כראוי בע"ה, וד' יאמץ אותך בבריות גופא וכט"ס[29], בנהורא מעליא ורוממות קרן בכבוד. בטח תחליף מכתבים עם אהובינו שבניישאטל. תד"ש[30] באה"ר[31] בשמנו. וגם אני אקוה לכתוב להם בל"נ[32] ולהודותם על כל הטובה הכבוד והאהבה, אשר הראו לך כל משך ימי שבתך שמה.

את הכרטיס של ב"ט[33] קבלתי, ואקוה להשיב לו אי"ה[34]. איך הוא מצבו כעת, צר לי שהתקוה ע"ד עבודה ע"י[35] ד"ר[36] זלקינד עלתה בתוהו, כי נבלו עליו סמוך לצמיחתם.

בתקוה לקבל ממך בקרוב מכתב מפורט מכל וכל ממעמדך החדש, במקום מגורך כעת.

הנני חותם בברכת אה"ר[37] וצפית ישועת חומות וחיל, לראות בשמחת גויינו במהרה בימינו באור ישועה ההולך ואור עד נכון היום, אביך,

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. תל"י - תודה לא-ל יתברך
5. החוה"ש - החיים והשלום
6. ע"ד - על דבר
7. עכ"פ - על כל פנים
8. בכ"ז - בכל זאת
9. הר"א - הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
10. שי' - שיחיה
11. ושלו' - ושלום
12. כ"כ - כל כך
13. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
14. תדר"ש - תדרוש שלום
15. הר"מ - הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
16. בע"ה - בעזרת השם
17. וכיו"ב - וכיוצא בזה

18. ג"כ - גם כן
19. הרא"ק - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות א, ק (למשל: אברהם + קלונימוס) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
20. נ"י - נרו יאיר
21. לפקו"נ - לפיקוח נפש
22. ע"כ - על כן
23. לע"ע - לעת עתה
24. השי"ת - השם יתברך
25. תדרו"ש - תדרוש שלום
26. ואצ"ל - ואין צריך לומר
27. ת"ח - תלמידי חכמים
28. ש"ק - שבת קודש
29. וכט"ס - וכל טוב סלה
30. תד"ש - תדרוש שלום
31. באה"ר - באהבה רבה
32. בל"נ - בלי נדר
33. ב"ט - בשורות טובות
34. אי"ה - אם ירצה השם
35. ע"י - על ידי
36. ד"ר - דוקטור
37. אה"ר - אהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתס

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ו' טבת תרע"ח - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

בלונדון 'נעשים דברים גדולים לעתידותנו', ו'חובתנו להאיר את הדברים'. ידיעות מהארץ מעודדות, ויש מכתב על התארגנות הפועלים. הם ישלחו סכום דרך סלוצקין.

עיקרי הדברים

- דברים גדולים בלונדון.
- ידיעות מהארץ.
- שליחת כסף.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ו' טבת תרע"ח[2], לונדון.

בני יקירי ומחמדי שליט"א[3], שמחתנו אהובי במכתבך הגלוי, שהגיע אלינו אחרי עבור כמה שבועות אשר השתוחחנו מאד ממניעת מכתבך. ב"ה שהשיבו דבריך המועטים את רוחנו, אמנם לא הרוו עדיין את צמאוננו, מאשר קצרת מאד ולא הודעתנו מכל פרטי מעשיך הנהגותיך, וכל ענינך, עבודתך השיעבודית ועבודת השלמתך בשעות החופש לעצמך. נא חביבי הואיל נא לבאר באר היטב כל פרט ופרט, בטח קבלת את מכתבינו השלוחים לך מאז.

פה נעשים באמת דברים גדולים לעתידותנו. [בחודשים אלה ניתנה הצהרת בלפור (חשוון תרע"ח) וכבשו הבריטים את ירושלים (כסלו תרע"ח)] יד ד' באור חסדו ב"ה הולכת היא ומתגלה מתוך כל המאפלים. חובתנו היא כעת להאיר את הדברים, לרוממם ולשגבם. וצור ישראל יקום בעזרת ישראל ויחזק ידי כל הבונים, כל אשר רוח ד' צלחה עליו לעדור במערכת בנין עולמים לבית ישראל, כל אשר יפעל עם אל יבא ויטול שכרו. ת"ל[4] שהידיעות הבאות מאה"ק[5] מעודדות את הרוח, והתקוות הולכות ומתחזקות. הדעפעשע מהרא"מ[6] סלוצקין נ"י[7] הלא הודעתיך. ת"ל על שלומם ברחובות, וכעת הננו עומדים בצפיתנו שיזכנו השי"ת[8] לשמע ג"כ[9] חדשות ונצורות ובשורות טובות מפ"ת[10] ומירושת"ו[11]. פה בא מכתב מאחד שהי'[12] תמן, ושלח ידיעה ע"ד[13] ההתארגנות שאחינו העובדים הגשמיים עושים כעת, והדברים האלה משמחים ונותנים תעצומה, ההנך עוסק בפועל בעבודת השחיטה. [הרצי"ה למד אז שחיטה בשווייץ] ואנה אתה מתאכסן בקביעות, ואיך הוא סדר אכילתך, ואיך בכלל תמצא את עצמך בריצוי לעומת מצבך העבר בניישטל. על הכל הואיל נא לבאר באר היטב.

אנחנו שלחנו מכתבים למר סלוצקין שישלחם שמה. וכן ע"י[14] האדרעסע של המבשר ע"ד פעולת העובדים באה"ק[15], שלחנו ג"כ מכתבים. אולי יתן ד' ויבאו הדברים לידי הורינו היקרים ואחינו, [בני משפחתו בארץ ישראל, שהקשר עמם נותק בשנות המלחמה] ונזכה להקשיב מהם קשב לטובה. כעת נחשוב לשלח בקרוב איזה סכום הגון ליד סלוצקין והוא ימציא להם. אף כי בקרוב נקוה שנוכל לשלח ישר מפה, מ"מ[16] לא נרצה לדחות, כי כמובן צרכם גדול הוא מאד. והנני בזה מקצר מפני טרדות רבות ומצפה

לאור דבריך היקרים. חזק ואמץ בני וד' יצליחך בכל עוז ואומץ, בכל גילה וטהרה ובכל חדות קודש ואור תורה וחכמת לב, כנה"י[17] ונפש אביך מנשקך באהבה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. ת"ל - תודה לא-ל
5. מאה"ק - מארץ הקודש
6. מהרא"מ - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות א, מ (למשל: אברהם + משה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. נ"י - נרו יאיר
8. השי"ת - השם יתברך
9. ג"כ - גם כן
10. מפ"ת - מפתח תקוה
11. ומירושת"ו - ומירושלים תבנה ותכונן
12. שהי' - שהיה
13. ע"ד - על דבר
14. ע"י - על ידי
15. באה"ק - בארץ הקודש
16. מ"מ - מכל מקום
17. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתסח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' שבט תרע"ח - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

מדוע הרצי"ה ממעט לכתוב? צריך שקול 'רוח ישראל האמיתי' יישמע, וזה אפשרי רק בהתארגנות של יראי ה' - לכן הכין את 'דגל ירושלים'. השאלה: 'למה ילכו בראש הרחוקים מיהדות'? הצד החומרי בהכרח בידי השקועים בחומר, אבל בתוכו צריכה להיזרק נשמה אצילית. קמחי התלונן שהרצי"ה ממעט לאכול - 'האנושות... אינה מוכשרת עדיין לנזירות מבשר'.

עיקרי הדברים

- 'דגל ירושלים'.
- חומר ונשמה.
- נגד צמחונות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ז' שבט תרע"ח[2].

בני מחמדי שליט"א[3], כבר צמאים אנו למכתבך. ולמה באמת אתה מאחר כ"כ[4] ונותן הפסקה גדולה בין מכתב למכתב. ואם מפני יוקר הזמן אין אתה נפנה לכתוב מכתבים ארוכים בתכיפות, לפחות מכתב גלוי קצר הלא אפשר לכתוב בכל שבוע, להודיעני משלומך באה"ט[5].

מתמן נתעכבו מכתבים ואנחנו זרזנו אותם שיכתבו בפרטיות מכל דבר וענין ממצבם החדש, והבעתי את חפצי להחל בדברים מעשיים, בין הנוגע לפרטים בין הנוגע לכלל, ומאד אשתוקק שישיבוני איזה דברים ברורים, מה אפשר ואיך לעשות איזה דבר בעדם. ודי יעזרנו.

ע"ד[6] עניני הכלל הכוללים, העת גדולה היא והתעוררות רבה דרושה, ביחוד שיהיה הד הקול של רוח ישראל האמיתי נשמע בעולם, וזה אי אפשר כי אם ע"י[7] איזה התארגנות כללית של יראי ד' החודרים לעומק הרוח הנושב כעת בקרב המעשים הגדולים הנעשים בעולם, שיד ד' מתגלה בהם כ"כ בהתגלות כמוסה. והנה הכינותי מכתב גלוי בשם "דגל ירושלים" [קריאה לייסוד תנועת "דגל ירושלים", שהרב קוק ייסד בלונדון] שאשלחנו לך אי"ה[8], אולי גם בשווייץ יתכוננו על זה, ולא נבוז ליום קטנות. [על פי זכריה ד, י] השאלה הגדולה העומדת נגד עיניהם של שלמי אמונים בישראל היא למה ילכו-בראש הרחוקים מיהדות בפנימיותה. אף כי לפי משאת נפש של חשבון עמוק הדברים מוכרחים להיות כ"כ מעולפים, הצד המעשי החיצוני של החברה האנושית וכן הישראלית הוא מכון חמרי שמיסדיו שקועים כ"כ בחומריותו, וערכם מוכרח להיות ככה, אבל בתוך החומר העב הזה מוכרחת נשמה להיות נזרקת, והנשמה מוכרחת להיות אצילית, אלהית, כטבעה. ובערך ציבורי מוכרח הדבר שיבוטא רצון כללי מהמחזיקים בכל עוז קודש בדגל ד', בחיים במעשה ברוח ובפנימיות עומק כל רגש, והוא הקיבוץ הגדול של כלל ההמון הישר והתמים שלא סרו עכ"פ[9] בהסרה מוחלטה מדרך אבות, וקדושת התורה ואמונת

אבות היא פנימיות חייהם, ומתוך עוצם האמיתיות הזאת הוד הקודש יגלה, ויד ד' תראה בהופעה, שתזרח בנשמתם של יחידי היחידים מיחדי שם ד', ומקדשי שמו הגדול ברבים באמת ובצדקה.

וכל הגודל הזה חופף יהיה על כל התעצומות המעשיות, שהן צריכות להעשות דוקא ע"י כוחות שקועים בעבי המשאלים החומריים, שאור דקיק של יושר אנושי מאיר את מאפליהם. אולי יחנן ד' והדברים ישמעו, והוד הכרת השלום הישראלי המיוחד, והצביון הטמיר של הגות הקודש, ואומץ גבורת התפארת של המגמה הנצחית של כוננויות עם קדוש על ארץ ירושתו, יהיו לאחדים לציין את הדיוקן העליון של זרע יעקב, החי חיי איש תם יושב אהלים [בראשית כה, כז] ומכיר בהכרת אמת את ערך העולם והחיים, ובוטח בשם ד' בכל חיי רוחו, באצילות יפעת טהרה וקדושה פנימית, שסופה לטהר את כל העולם כולו מכל זוהמותיו ולעשות מהפכה בעולם הדעות והאמונות של כל העמים כולם לטובה ולאורה, שתהיה למפרע מאשרת את כל המהפכות הנעשות בעולם החומר והחברה, להכיר את רז הבנין הנערץ אשר יד ד' כוננת במדה אחת למעלה מכל ערכי הזמנים ובתוך תוכם.

מר קמחי מתאונן במכתבו על אשר הנך ממעט באכילה. ולמה זה? בטח תשתדל להרבות בפקוח הבריאות כראוי, ובפרט בעניני אכילת בשר, ולפחות מרק בכל יום. כי לפי דעתי איננו, ולא האנושיות בכללה מוכשרה עדיין לנזירות מבשר. [הרצי"ה נמנע אז מאכילת בשר, והרב קוק הורה לו לאכול] ודי אומר דברנו והערנו בזה בשיחותינו יחד.

חזק בני מחמדי ודי ירוממך בכל טוב ואושר, כתוב בפרטיות מכל וכל, ודי יחננו לראות ממך ומכל יקירינו רב אושר ונחת כנפש אביך,

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. כ"כ - כל כך
5. באה"ט - באר היטב
6. ע"ד - על דבר
7. ע"י - על ידי
8. אי"ה - אם ירצה השם
9. עכ"פ - על כל פנים